

Periodieke uitgave van de Nederlandse Tuinenstichting

TUINJOURNAAL

8e jaargang nr. 1 - april 1991

Kruidentuinen

Nederlandse Tuinenstichting

Doelstelling: Het instandhouden van tuinen met een karakteristieke vormgeving, ligging en beplanting.

Vaak worden bovengenoemde tuinen onvoldoende beschermd. Dat kan tot gevolg hebben dat zij door tal van bedreigingen achteruit gaan en verdwijnen. Alleen al het onderhoud kan een zware last worden.

Verwaarlozing en verdwijning van karakteristieke tuinen betekenen een groot verlies voor volgende generaties. Om het behoud van tuinen - daterend na 1850 - daadwerkelijk te kunnen aanpakken, werd in 1980 de Nederlandse Tuinenstichting opgericht. Sedertdien wordt er met bescheiden middelen zoveel mogelijk gedaan om de beleidsvoornemens ten uitvoer te brengen. Donateurs van de NTs kunnen de Stichting hierbij helpen, niet alleen in financieel opzicht maar ook met raad en daad.

Door middel van een landelijk netwerk van contactpersonen zal de communicatie kunnen worden versterkt en allerlei activiteiten ondersteund. Zo zijn ruim 50 tuineigenaren/beheerders bereid hun tuinen in Nederland open te stellen op vastgestelde dagen, alléén voor donateurs. Deze tuinen bevinden zich, groter en kleiner, over het hele land, ook in steden.

- * Donateurs ontvangen een lijst van "Open tuinen" (opgenomen in het Voorjaars-Tuinjournaal dat in april verschijnt).
- * Donateurs ontvangen een op naam gestelde TUINPAS, die als toegangsbewijs dient bij de bovengenoemde tuinen.
- * Donateurs kunnen op vertoon van de TUINPAS bij een aantal kwekers die aangesloten zijn bij de NTs, aankopen doen met 10% korting.
- * Donateurs ontvangen het eerder genoemde Tuinjournaal, het kwartaalblad van de NTs, waarin de namen en adressen van de aangesloten kwekers staan vermeld.

Behalve speciale *tuinboeken* en andere publicaties die de NTs uitbrengt, organiseert de stichting ook *excursies* en *tentoonstellingen*. Zij brengt *inventarisaties* uit over "jongere" tuinarchitectuur (1850-1940) en heeft het beheer en onderhoud op zich genomen van de landelijk zeer bekende en bijzondere tuin van *Walenburg* te Langbroek. Ook deze tuin is zes maal per jaar opengesteld (tegen een geringe vergoeding ten bate van het onderhoud).

De minimum-contributie bedraagt f 35,- per jaar.

Aanmelding* bij het secretariaat:

Herengracht 476, 1017 CB Amsterdam, telefoon 020-6235058

* Na aanmelding ontvangen nieuwe donateurs een acceptgiroformulier en de TUINPAS. Geschenk-donaties (voor één of meer jaren) zijn uiteraard ook mogelijk en vormen een aardig cadeau.

Foto omslag: Kruidentuin bij de Dom te Utrecht

Voorwoord

Het onderwerp van dit Tuinjournaal is *Kruiden en Kruidentuinen*. Het Tuinjournaal heeft een iets andere lay-out gekregen, dankzij de ondersteuning van ons nieuwe redactielid, Gert Jan Deunk, die zich voorstelt de totale verschijning van het blad geleidelijk aan wat meer aantrekkelijk te maken.

Een groot aantal auteurs behandelt diverse verrassende aspecten van de kruidentuin. De redactie is hen zeer erkentelijk voor al hun bijdragen: Patricia van Roosmalen te Rekem, Hella van Schaik (Muiderslot), Jan Zuilhof, Boerhavehuis, Voorhout, het I.V.N., Sijloensheim, Valkenburg, Frank Linschoten, Eext, A. J. van der Horst, Theol. Hogeschool, Kampen, Jan Zoer, Openluchtmuseum, Arnhem, Ton ter Linden, Ruinen, A. Eentjes, Klooster Ter Apel, Rieneke Toubert, Middeleeuwse toverkruiden.

Wij danken de donateurs die gegevens zonden van hen bekende kruidentuinen, zoals de tuinen van het museum 'De Acht Zaligheden' te Eersel en van de VSM Geneesmiddelen BV te Alkmaar, alsmede van de Kruidhof te Elburg.

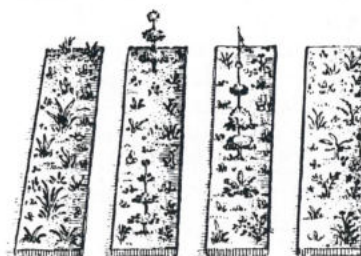
De nú zo vaak in kruidentuinen gebruikte *Buxus*-haagjes zien wij niet op oude afbeeldingen van dit type tuinen. In de Middeleeuwen plantte men gewoonlijk één soort kruid per bed, met hoogstens

een *Buxus*-vorm als accent. De in laagjes gesnoeide vormen staan tussen lage kruiden afgebeeld. Zoals bekend werden kruiden in de Middeleeuwen veelvuldig gebruikt als geneesmiddel. Er bestonden beplantingsvoorschriften voor tuinlieden in het grote rijk van Karel de Grote, mede waardoor de verspreiding van kruiden op gang is gekomen. Ook werden van ijzer, hout of wilgetenen sierlijke plantensteunen in de aarde gezet om door hun bloei zwaar geworden planten te steunen. Of er werden ronde hoepels op de planten geplaatst waaraan stengels en twijgen konden worden vastgebonden.

(Die modellen lijken op de steunringen van aluminium die de Tuinenstichting in verkoop heeft.)

Andere traditionele ornamenten in de vroegere kruidentuinen waren onder meer houten en stenen sierhekken, fonteinen en vijvers met bijzondere details en zodenbanken. Ook hierover leest u meer in dit *Tuinjournaal*.

Redactie

Nog steeds meer donateurs nodig voor de Tuinenstichting

Teneinde een steeds meer professionele organisatie van onze stichting te kunnen bewerkstelligen, verzoeken wij u, donateurs, weer *nieuwe donateurs* te winnen.

Nu, bij de aanvang van het nieuwe tuinseizoen, is het voor vrienden en bekenden de moeite waard om als donateur van onze stichting te worden ingeschreven.

Indien u *vóór september 1991* twee nieuwe donateurs aanbrengt heeft u de keuze uit:

- de mooie *Agenda* van de Royal Horticultural Society (R.H.S.) 1992
- het *R.H.S.-Tuindagboek* voor het noteren van uw tuinavonturen
- een *plantenhangmand*.

U kunt het losse aanmeldingsformulier gebruiken, waarop u tevens uw keuze uit de 3 premies aangeeft.

Bij voorbaat dank voor uw medewerking.

P.A. Hengeveld-Brand
- secretaris -

Open Tuinenboekje

Een speciale uitgave van
de Nederlandse Tuinenstichting
Met een overzicht van alle, naar donateurs
opengestelde tuinen in Nederland.

In de laatste
Num. 7
11. 1990

Samengesteld door Mevrouw E. van Lynden.
Illustraties door Mevrouw S. de Leur.

Nieuws van het secretariaat

Graag vragen wij uw aandacht voor de informatie die u her en der, of soms op losse bijlagen, aantreft in dit *Tuinjournaal*:

- Nieuws over de Donateursdagen 1991
- Openingsdagen van Walenburg
- Openingsdagen van particuliere tuinen die speciaal voor u, donateurs, worden opengesteld door hun eigenaren

Over deze particuliere tuinen is een boekje verkrijgbaar met de belangrijkste gegevens en bijzonderheden. Een speciale ploeg van vrijwilligers, onze open tuinencommissie, is op pad gegaan om al deze tuinen te bezoeken en te beschrijven. Deze beschrijvingen heeft mevrouw E. van Lynden, medewerkster bij ons secretariaat, gebruikt om het boekje samen te stellen. De illustraties zijn van de hand van een andere medewerkster, mevrouw S. de Leur.

U kunt het boekje bestellen door f 7,50 over te maken op giro 1937912 o.v.v. OPEN TUINEN BOEKJE. Dit boekje is uiteraard alleen bedoeld voor donateurs van de Tuinenstichting.

- Evenementenkalender
- Tuinbeurs 'Home and Garden' op Beekestein, met loterij t.b.v. de Tuinenstichting

- Een bestellijst voor boeken en artikelen die u per post kunnen worden toegezonden

- U kunt ook terecht bij de regionale 'tuinshops': zie de adressenlijst elders in dit *Tuinjournaal*

- De lijst van kwekers en van bloemsierkunst-winkels die zijn aangesloten bij de Nederlandse Tuinenstichting.

'If reasons were as plentiful als fruittrees'

Reeds velen van u bezochten de fraaie tuin van Patricia van Roosmalen in Rekem (België). De kruidentuin is de afgelopen jaren een aantal malen opnieuw aangelegd. Patricia van Roosmalen legt uit waarom.

Toen ik het verzoek ontving van de redactie van het *Tuinjournaal* om een klein stukje te schrijven over mijn kruidentuin, was mijn eerste reactie een hartgrondig 'nee' mijn tuin is niet bijzonder genoeg, te klein, saai etc. etc. en plotsklaps daalde een algeheel gevoel van onbehagen over mijn kruidentuin op mij neer. Maar de tijd verdreef deze sombere gedachten weer geleidelijk en ik begon me af te vragen of mijn kruidentuin misschien toch wel interessant is, vooral voor degenen onder u die in een kleine kruidentuin ook nog een mini-boomgaard willen realiseren. Bovendien heb ik de kruidentuin de afgelopen twintig jaar vier keer ingrijpend veranderd en kan ik nu met een gerust hart zeggen dat de tuin, zolang ik hier rondwaar, niet meer gewijzigd zal worden. Eigenlijk is de tijd nu dus rijp voor het verhaal over mijn kruidentuin!

De 'geschiedenis' van mijn kruidentuin

Ik zal u niet vervelen met teveel details over de veranderingen die mijn kruidentuin heeft mogen ondergaan, behalve dat het tweede ontwerp waarschijnlijk het mooiste was, maar ook het moeilijkst qua onderhoud. De grote vakken met kruiden waren verschillend van vorm en afmetingen; in elk vak stond een bepaald soort kruid en tussen de paden slingerden zich enkele paden. Dit geheel was zeer bewerkelijk. Ik was er zelf erg tevreden over, maar na een paar jaar verloor ik definitief mijn strijd tegen de expansiezucht van mijn geliefde planten - de kruiden hadden lak aan mijn bedilzucht en langzaam maar zeker begon de tuin te lijken op een 'wilde' tuin. Het selecteren en ordenen van de diverse planten kostte me teveel tijd en energie.

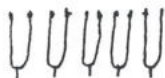
Een vroeger ontwerp van de kruidentuin in Rekem, foto A.J. v. d. Horst.

Het werd tijd voor ontwerp no. 3. Dit ontwerp probeer ik zoveel mogelijk uit mijn herinnering te bannen. Het had geen sfeer, geen stijl, eigenlijk had het helemaal niets. Wel was de nieuwe indeling 'arbeidsbesparend', maar wat heeft dat voor zin als de tuin geen ziel heeft. Trouwens, past het woord 'arbeidsbesparend' wel bij een tuin?

Weer een nieuw ontwerp bleek de enige oplossing. Inmiddels was ik me gaan interesseren voor vruchtbomen. In de tuin stond al een rijtje appelbomen en ik besloot deze kleine 'boomgaard' uit te breiden. Nu heb ik 38 opgroeiende lei-vruchtbomen die bij elkaar zijn gepropt (bezoekers beginnen altijd onmiddellijk te tellen) in een kruidentuin die amper 7x13m meet en ik denk dat er nog makkelijk een paar bij kunnen.

De huidige toestand

De kruidentuin wordt geheel omsloten met een *Taxus*-haag, een oude bakstenen muur, het rijtje appelbomen en een 'gordijn' van perebomen die gesnoeid zijn in 2m hoge 'U'-s (dit is alleen weggelegd voor zeer geduldige personen), ongeveer als volgt:

Verder is er een pergola, overdekt met witte en crèmekleurige rozen, zoals mijn eeuwige favoriet 'Albéric Barbier' wier deugden ik steeds weer hemelhoog prijs, 'Seagull', 'Climbing Iceberg' en de lieflijke 'Gloire de Dyon' plus een kamperfoelie en een paar witte clematissen.

De appelbomen en de vier perenbomen zijn geheel overwoekerd met de 'Viticella'-variëteiten van de *Clematis*

- ze bloeien in alle nuances roze, paars, blauw en wit als de bomen vrucht dragen, een schitterend gezicht. Ik zou bijna de kruiden vergeten en die staan er wel degelijk, samen met lavendel en *Buxus*-haagjes.

U ziet het: ieder die een kruidentuin ontwerpt, borduurt voort op een eeuwenoud patroon. De traditionele elementen worden aangepast aan de smaak van de eigenaar. Met andere woorden: niets nieuws onder de zon.

(vert. Monique M.C. Nederveen, red.)

De huidige kruidentuin van Patricia van Roosmalen, omsloten door o.a. een bakstenen muur. Foto: A. J. v.d. Horst

De toespijkskruiden van het Muiderslot

Hella van Schaik vindt het opvallend dat in oude recepten weinig geschreven staat over zoete gerechten met kruiden.

Enige nuancering van deze titel is wel op zijn plaats om teleurstelling bij verder lezen te voorkomen. Het woord 'toespijken' kan twee betekenissen hebben: bijgerecht bij de hoofdschotel of nagerecht. En met betrekking tot de toevoeging 'van het Muiderslot' moet gesteld worden dat het hier gaat om vooral nagerechten, gemaakt met kruiden die ook in de kruidentuin van het Muiderslot staan.

In het vorige *Tuinjournaal* stond een boeiend artikel van Henk Boers, hortulanus van het Muiderslot, over deze kruidentuin. De huidige kruidentuin, zo vertelt hij, is opgezet zoals de kruidentuin van P.C. Hooft eruit gezien zou kunnen hebben. In hoeverre de gerechten die ik hier beschrijf ook op het Muiderslot in een of andere periode gegeten zouden zijn, is moeilijk na te gaan omdat dergelijke dingen vaak niet vastgelegd zijn in archieven.

Rosmarinum coronarium,

Rosmarijn,

Recepten

Geleien

De basis van geleien is gewoon appelsap. Werkt u met tijm of rozemarijn dan kunt u uw eigen manier van gelei maken volgen; vlak voordat de vloeistof kookt, voegt u een handvol kruidenblaadjes toe. Daarna verder koken zoals het recept aangeeft. De vloeistof zeven, b.v. door een doek, om een mooi heldere vloeistof te houden. De gelei nog heet in goed schoongemaakte potten doen. Voor de versiering kunt u een takje van het kruid in de pot leggen en dan de gelei erop gieten. Bij het gebruik van munt, basilicum of peterselie moet eerst thee getrokken worden die dan als onderdeel van de vloeistof van het recept gebruikt wordt.

Andere combinaties zijn ook mogelijk: tijm in druiven- of vlierbessengelei, marjolein in

citroen- of grapefruitgelei, rozemarijn in sinaasappelgelei. Deze geleien kunnen uiteraard als bijgerecht gegeven worden, maar ze zijn ook heel lekker als broodbeleg of bij pudding als een saus, iets verdund b.v. door licht opwarmen.

Bernagie beignets

Nog een bijgerecht: bernagie-beignets. Maak een glad beslag van 50g volkorenmeel, 1/2 theel. zout, 1 dessertl. olie, 2 eetl. melk en 1 ei. Verder 16 middelgrote bernagiebladeren. Doop de schoongemaakte en goed gedroogde bladeren één voor één in het beslag en bak ze in wat hete olie goudbruin aan beide kanten. Serveren bij gegrild vlees of gevogelte.

Lezend in recepten van vroeger tijden voor het gebruik van kruiden valt me steeds weer op dat er weinig geschreven staat over zoete gerechten met kruiden. Het zijn hoofdzakelijk hartige gerechten. De zoete gerechten bevatten vaak amandelen en vruchten, maar weinig kruiden; later uiteraard wel specerijen zoals b.v. kaneel. Verder gebruikte men kruiden natuurlijk om hun geneeskrachtige werking.

In de kruidentuin van het Muiderslot zijn ook bedden voor keukenkruiden, geneeskrachtige kruiden, verfkruiden etc. In dit artikel wordt slechts gesproken over het gebruik van keukenkruiden.

Bijgerechten

Het gebruik van kruiden in bijgerechten is minder verrassend dan in desserts. Bij bijgerechten kan gedacht worden aan allerlei zoete en hartige toevoegsels

bij vlees, b.v. muntsaus (bij lamsvlees), peterseliesaus of knolselderijpuree. Deze toepassingen zijn algemeen bekend. Omdat kruiden meestal in verband worden gebracht met hartige gerechten, wil ik hier de nadruk leggen op de desserts en op de niet gebruikelijke bijgerechten.

Als toevoeging bij een vlees- of vis-schotel kan b.v. een gelei gegeven worden. Ik denk dan aan een goudgele lielevrouwebedstro-gelei, te serveren bij wild, een gouden dragongelei bij een vis of kip, rode rozemarijngelei bij kalkoen of groene basilicumgelei b.v. bij hamburgers. Natuurlijk kunt u andere combinaties maken.

Er zijn veel meer mogelijkheden voor het gebruik van kruiden in toespizzen, maar hier moet ik het bij laten.

Recepten

Meloen met lielevrouwebedstro

1 Spaanse meloen - 2 eetl. magere yoghurt - 1 eetl. gemberstroop - 1 bosje lielevrouwebedstro.

Meloen schillen, van pitten ontdoen en in blokjes snijden. Yoghurt met gemberstroop mengen, over de meloen schenken en garneren met fijn gesneden lielevrouwebedstro.

Kruisbessentaart met roomse kervel

Roomse kervel is een volkomen winterharde plant, met een aangename geur en anjischachtige smaak, sterker dan van de eenjarige kervel. Bij het stoven van b.v. kruisbessen kan de hoeveelheid suiker aanmerkelijk verminderd worden door het toevoegen van een flinke handvol roomse kervel. Van deze gestoofde vruchten kan een heerlijke vruchtentaart gemaakt worden. Daarvoor zijn nodig:

- 1 vruchtentaartbodem, gekocht of zelf gebakken
- ongeveer 1 pond kruisbessen (afhankelijk van de taartbodem)
- zachtjes gestoofd in een klein beetje water

- suiker naar smaak
- flink wat fijn gesneden roomse kervel (ik gebruik ruim 2 eetl., maar dat is een kwestie van smaak)
- 2 stijf geslagen eiwitten
- beetje aardappelmeel voor het binden van het stoofvocht

Als de vruchten zacht maar nog niet stuk gekookt zijn, het overtollige vocht gedeeltelijk afgieten en het kleine beetje stoofvocht dat achtergehouden wordt, binden met een beetje aardappelmeel. Het is de bedoeling dat dit mengsel als vulling voor de taart wordt gebruikt, dus hoe meer vruchten hoe beter. Vruchten iets laten afkoelen, en vervolgens in de taartbodem gieten. Eiwitten stijf slaan met wat suiker, hiervan rozetten over de taart spuiten, en eiwit in matige oven lichtbruin laten kleuren.

Recepten

Desserts

En dan de desserts. Om te beginnen iets heel eenvoudigs: na een bonenmaaltijd, b.v. kapucijners of erwtensoepp, geeft men vaak een melkgerecht als toetje. Geef eens voor de verandering een warm kopje saliemelk met b.v. kaneelbeschuities of wafeltjes of, nog verrassender, kleine stukjes roggebrood besmeerd met monchou of iets dergelijks. Voor de saliemelk een handvol blaadjes salie 5 à 10 min. in de melk laten trekken (afhankelijk van de gewenste sterkte). Eventueel kan een klein beetje suiker toegevoegd worden aan de melk.

Iets traditioneler, maar daarom zeker niet minder lekker, is van de getrokken saliemelk

volgens uw eigen recept griesmeelpap koken en deze warm serveren eventueel met een beetje lichtbruine basterd erbij.

Vruchtensalades

Kruiden als munt en citroenmelisse zijn heerlijk over verse vruchtensalades. Ook lielevrouwebedstro is een heerlijk kruid voor desserts. Het wordt meer gebruikt om het aroma dan om de smaak, maar de geur geeft iets heel apart aan het gerecht. De geur komt het meest tot zijn recht wanneer de blaadjes net beginnen te verwelken. Bladeren, stengels en eventueel bloemen kunnen gebruikt worden. Heerlijk bij verse zachte vruchten, zoals aardbeien, in witte wijn of in appelsap.

De kruidentuin bij het Boerhaavehuis te Voorhout

Verstopt achter de hoge rooms-katholieke kerk liggen nog altijd Voorhouts oude hervormde kerkje en de 17de-eeuwse pastorie. Bij deze pastorie bevindt zich een klassieke kruidentuin met rechte bedjes. Jan Zuilhof, voorzitter van de Stichting Het Boerhaavehuis, legt uit waarom deze tuin zo bijzonder is.

Berceau en kruidentuin van het Boerhaavehuis

Zoals veel plattelandsgemeenten kende Voorhout in het grijs verleden tal van buitenplaatsen en 'heerlijkheden'. Er is helaas weinig van over. Toch heeft Voorhout uit de historie een groen hart overgehouden: het complex rond het geboortehuis van Herman Boerhaave. Dit in classicistische stijl opgetrokken kleine landhuis werd gebouwd omstreeks 1640 en verkeert, dankzij de inspanningen van de onafhankelijke Stichting Het Boerhaavehuis, sinds 1985 weer in uitstekende staat. Rondom het huis ligt een circa 3/4 ha grote tuin waarin veel elementen wijzen op een oorspronkelijke aanleg in de trant zoals die zich gedurende de renaissance ontwikkelde in de Nederlandse tuinkunst, deels onder Franse invloed. De oprijlaan van de tuin opent zich tussen twee zeer oude linden en voert rechtstreeks naar de ingang van het huis, waarin zij zich voortzet als marmeren gang. Gang en laan vormen samen de

centrale as van huis en tuin, daarmee een eenheid formerend die zo kenmerkend is voor de klassieke aanleg.

Dwarsassen en geometrische opzet zijn duidelijk aanwezig, ook al is de bij deze stijl horende symmetrie niet overal meer terug te vinden. De indeling in siertuin, kruidentuin, nutstuin, moestuin en boomgaard is nog goed herkenbaar. Hagen bewerkstelligen de beslotenheid die van een tuin werd verwacht.

Een belangrijk onderdeel van het geheel is de kruidentuin, ooit aangelegd als postume hommage aan Herman Boerhaave. De structuur daarvan is geënt op de Hortus Botanicus van de Leidse Universiteit waar Boerhaave in het begin van de 18de eeuw zo'n belangrijke rol heeft vervuld. In strikte symmetrie gevormde parterres en met gras omzoomde rechthoekige perken bevatten een rijkdom aan kruiden waarvoor de Leidse Hortus via stekken en zaden de bron was. Het zijn uitsluitend

geneeskruiden zoals in Boerhaaves tijd toegepast. Wetenschappelijke, historische en botanische overwegingen spelen in de kruidentuin een grotere rol dan die van nut of sier.

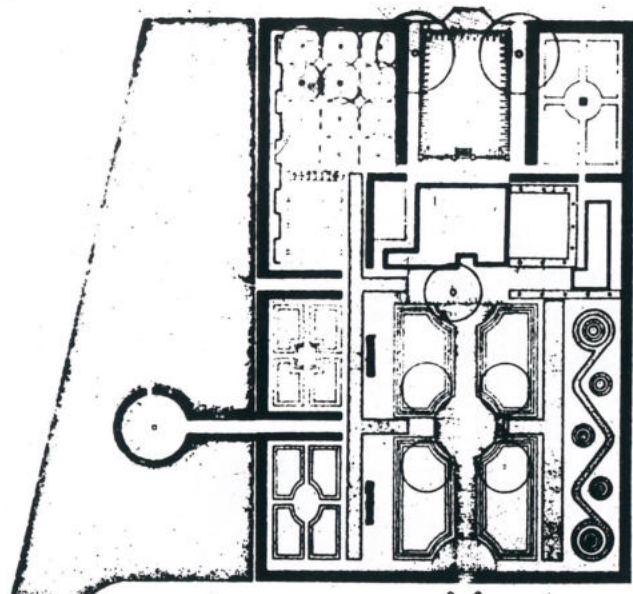
De lindenberceau

Zeër bijzonder is de oude, 60m lange berceau van linden die langs de kruidentuin loopt. Linden hebben enkele eigenschappen die wel als nadelen worden aangemerkt: het opschieten van waterloten rond de stam en ook het ontstaan van onregelmatige knobbels op stam en takken, een verschijnsel dat door snoeien wordt versterkt. Maar beide eigenschappen zijn in de Boerhaave-berceau benut: verdichting en steeds weer vernieuwing door de loten, en een apart aanzien (vooral in de winter) door de knobbelvorming ten gevolge van de jaarlijkse snoei. Deze lin-

denberceau is uniek. Voor de meeste berceaux zijn haagbeuk, peren of eik toegepast.

Herleving van een stukje historie

Van historische tuinen bij kleine landhuizen zijn in ons land nauwelijks gaven voorbeelden meer aanwezig. De Stichting Het Boerhaavehuis zou graag in de Boerhaave-tuin een stukje historie zien herleven. Daartoe heeft zij door het gespecialiseerde bureau ir Bosch en ir Slabbers een plan doen ontwerpen in klassieke stijl met de kenmerken van de Hollandse renaissance. Het plan heeft betrekking op een tuin zoals die paste bij het kleine landhuis van de gegoede burgerij. Realisering is afhankelijk van fondsenwerving: uitvoering zal veel geld kosten. En ook daarna zal het nog jaren duren voordat de tuin tot de bedoelde luister is 'volgroeid'.

Ontwerp stijltuin Boerhaavehuis

De kruidentuin in het heempark 'Sjloensheim' te Valkenburg

Het heempark 'Sjloensheim' met watermolen is eigendom van de gemeente Valkenburg a/d Geul en in beheer van het Instituut Voor Natuurbeschermingseducatie/Vereniging ter bevordering van het milieubesef, afdeling Valkenburg. Het park is ontworpen in 1975 door het toenmalige hoofd der plantsoendienst van de gemeente Valkenburg, de heer H.W.A. Lemmerling. De dialectische naam 'Sjloensheim' betekent: 'Het heem rond (kasteel) Schaloen'.

Het park (oppervlakte ongeveer 1 ha) bestaat uit 20 onderdelen, o.m. een ouderwetse groentehof, een blokbrekerij (mergelwinning), een oude imkerij, een boerenerf, een verzameling oude veldgewassen, een vogelbroedbos met dassenburcht en een klassieke kruidentuin.

De kruidentuin

De kruidentuin beslaat met het omlijstende opgaande groen een oppervlakte van ongeveer 800m². Deze nog jonge aanleg dateert van 1986.

Het middengedeelte is opgedeeld in vier kwartieren. In het midden een perk met bloemgewassen of geurkruiden en diverse vazen in barokstijl. Het assortiment keukenkruiden bevindt zich op de relatief smalle plantvakken in deze kwartieren. De vakken zijn deels begrensd door lage *Buxus*-haagjes. Van elk 'kwartier' bestaat ongeveer 40m² uit gazon dat naar wens benut kan worden voor eventuele tentoonstellingen, zoals kleine beeldhouwwerkjes en volkskunst.

De geneeskruiden zijn aangeplant op stroken rond het cirkelvormige buitenpad. Ook deze stroken zijn geïmproviseerd en deels omsloten met lage *Buxus*-haagjes. Zowel de genees- als de keukenkruiden zijn op naam gesteld.

Aan het einde van de middenas (Z-N) bevindt zich een wandbron. Dit is eigenlijk een bouwwerkje dat (in miniatuur) het spiegelbeeld vormt van de zeer oude graanmolen ('Sjloensmeule') waarvan de historie teruggaat tot ongeveer 1665. Deze wandbron draagt een paneel met de uitbeelding van een 'bokkerijder', de naam van de leden van een bende die rond het midden van de 18de eeuw het Zuidlimburgse land terroriseerde.

De rustbanken in Oudengelse stijl, de bloeiende 'zuilen' met rood bloeiende klimrozen alsmede de strak geschoren *Taxus*-vormen geven de kruidentuin een statige aanblik.

Het park ligt aan de weg naar Oud-Valkenburg (richting Wijlre-Gulpen-Vaals). De publieksingang bevindt zich aan de fraaie oprijlaan, richting kasteel Schaloen. Parkeergelegenheid aanwezig. Het park is - tegen betaling - toegankelijk vanaf half mei tot half september, dagelijks van 12.30 tot 17.00 uur. Honden worden niet toegelaten. Voor blindegeleiden honden geldt een aparte regeling. Tel.: 04459-2684, b.g.g. 04406-16196.

De kruidentuin van kasteel Schaloen

De Haagjes in onze kruidentuin

Bij de oude Saksische boerderij van Frank Linschoten en Pieter Baak te Eext ligt een fraaie kruidentuin met haagjes van kruidenplanten. Frank Linschoten vertelt welke kruiden hiervoor zijn gebruikt.

*Ik ben de perken langs gegaan,
de bocht der zonnige terrassen,
de nauw bewogen siergewassen,
de koele stammen van den laan*

.....
(J.H. Leopold, *Albumblad*)

Door de brede hoge beukenhaag omzoomd, ligt onze kruidentuin er verscholen bij. Wie niet beter weet, laat hem rechts liggen en loopt langs de oude Saksische boerderij direct door naar onze heemvijver. Om daar vervolgens weg te dromen bij al het schone wat er nog aan planten en dieren in ons land te vinden valt: niet alleen goudveil (*Chrysosplenium alternifolium*) maar ook groot hoefblad (*Petasites hybridus*), met daaronder wellicht een winterkoninkje; niet alleen de waterjuffer, maar ook de kleine groene kikker op het blad van de gele plomp (*Nuphar lutea*).

Als onze gast na enig verpozen voortgaat, valt zijn oog op de border van Piet Oudolf: een contrapunt. Het contrast kan niet groter zijn. Maar ook daar scharrelt het winterkoninkje rond ('s avonds de egel) en vindt de gewone pad beschutting tussen de uitbundig bloeiende delphiniums. Wie dan nog verder wandelt, belandt onherroepelijk in de kruidentuin.

Juist door zijn verborgen ligging is het formele grondpatroon - zo dicht bij een Drentse behuizing - niet alleen een verrassende maar ook zeer geslaagde vondst van Arend Jan van der Horst. Hoewel de oppervlakte van deze tuin, ruim 180m², voor een verzameling

kruiden genoeg lijkt, hebben we, omwille van de soortenrijkdom, het ook symmetrisch terugkeren van de planten deels moeten laten vallen. Liever zwartmoeskervel (*Smyrnum olusatrum*) dan nog een heemst (*Althaea officinalis*). Wat we wel gehandhaafd hebben, zijn de haagjes: nu eens geen *Buxus*, maar zo'n beetje alle soorten die zich snoeien laten of die we in de gewenste vorm konden planten.

Een uitputtende beschrijving van de kruidentuin zou tot een klein boekwerk leiden. Wat betreft de haagjes willen we wel een poging doen. Te beginnen met de rode bosbes (*Vaccinium vitis-idaea*), net als de gamander (*Teucrium chamaedrys*) een langzame groeier, die toch mooie haagjes vormt. Voor de vogels laten we de rode bosbes wel bloeien; in schrale tijden vormen de bessen een aantrekkelijk extra op hun karig maal. Ook blijvend bonekruid (*Satureja montana*) is een langzame groeier, maar met zorg gesnoeid en goed vrijgehouden van andere kruiden valt er toch een - zij het niet wintergroen - haagje van te vormen. Hysop (*Hyssopus officinalis*) is een zeer geschikte plant voor een haagje, een uitstekende groeier (eens in de drie weken snoeien) en wintergroen. Heiligenkruid (*Santolina chamaecyparissus*) met zijn grijze tint toont erg spectaculair, maar leent zich in vorstgevoelige gebieden niet voor toepassing op grote schaal. In het koude Drentse dient deze plant dan ook met beleid gesnoeid te worden. Dat laatste geldt tevens voor het citroenkruid (*Artemisia*

abrotanum). Daarentegen vormen wijnruit (*Ruta graveolens*), salie (*Salvia officinalis*) en tijm (*Thymus vulgaris*) geen enkel probleem. Wijnruit is een prima groeier en zeer goed snoeibaar. Aanraking van de plant kan echter wel leiden tot fotosensibilisatie van de huid. Salie groeit wat los, maar kan uitstekend in vorm worden gesnoeid en heeft, net als tijm, een mooi wintereffect. Marjolein (*Origanum vulgare*) en bergsteentijm (*Satureja calaminta*) doen het ook erg goed, maar moeten flink gesnoeid worden. De bieslook (*Allium schoenoprasum*) moet zelfs 3x per jaar worden ingekort. En dat kost moeite, want ze trekken tijdens de bloei een grote hoeveelheid vlinders en bijen. Een wat grilliger haagje wordt gevormd door de Florentijnse lis (*Iris florentina*), maar die mag hoe dan ook in geen enkele kruidentuin ontbreken. Met uitzondering van de winter, doet vrouwenmantel (*Alchemilla vulgaris*) het ook uitstekend. De enige noodzakelijke zorg bestaat uit het verwijderen van de uitgebloeide bloemen. Een wel

heel laag haagje vormt huislook (*Sempervivum tectorum*). Datzelfde geldt voor het Engels gras (*Armeria maritima*) in onze berceau van oude vruchtbomen, tevens onze tweede kruidentuin. Tot slot spreekt het welhaast voor zich dat wij ook lavendel (*Lavendula officinalis*) als haagje toepassen.

Het komend jaar, als we onze tuin gaan uitbreiden, hopen we nog meer kruidenhaagjes te kunnen vormen. Meer *Allium*-species, ongetwijfeld balsemwormkruid (*Tanacetum balsamita*) en ook de strijd met de lavendelmunt (*Mentha x piperita* 'Citrata') durven we wel aan. En wie weet zijn ook de brandnetel (*Urtica dioica*) en de asperge (*Asparagus officinalis*) geschikt voor mooie hoge hagen.

Primeur: Dit jaar wordt onze tuin mondjesmaat en alleen na telefonische afspraak van half mei tot half september opengesteld. Entree: f 4.—. Adres: Kerkstraat 18, Eext. Telefoon: 05926 - 3702, b.g.g. 3535. Gaat u eens kijken een dezer dagen in Drenthe!

Drentse tuin te Eext, dit jaar voor het eerst open, foto: A. J. v.d. Horst

Kruidentuin te Kampen. Foto: A. J. v.d. Horst

De moderne kruidentuin van de Theologische Hogeschool te Kampen

Enige jaren geleden heb ik een kruidentuin ontworpen bij de Theologische Hogeschool te Kampen. Deze tuin is aangelegd in een binnenhof die omgeven wordt met bouwwerken in diverse stijlen: een nog uit de Hanze-tijd stammend buurhuis, één vleugel van de hogeschool in de stijl van de Amsterdamse school en de supermoderne achtergevel van de bibliotheek. Mijn eerste aanblik was weinig bemoedigend: de binnenhof was volgestouwd met bouwmaterialen voor de renovatie van de bibliotheek. De verschillende muren maakten evenwel veel goed. Bij mijn ontwerp heb ik me gedeeltelijk laten inspireren door de Hanze-periode. Uitgangspunt voor de modern ingedeelde tuin werden een waterput en traditionele kruiden omgeven met *Buxus*-haagjes. Opvallend zijn verder

de fraaie smeedijzeren lantaarn in de stijl van de Amsterdamse school en de donkergroene naambordjes met sierlijke krulletters.

Enigszins schoorvoetend heb ik de tuin onlangs weer bezocht. Schoorvoetend omdat het jaren later weer bezoeken van een zelf ontworpen tuin, heel teleurstellend kan zijn als blijkt dat het onderhoud miserabel is geweest of het hele ontwerp totaal anders is uitgevoerd. Dit is me gelukkig bespaard gebleven in Kampen. Zelfs de door mij geplante brandnetels stonden nog keurig in hun vakjes, terwijl de lange *Buxus*-blokken keurig in vorm waren gesnoeid. Alleen de naambordjes lagen op de grond en moeten weer eens worden opgeknapt. Gaat u eens kijken als u het prachtige Kampen bezoekt.

Arend Jan van der Horst

Verfplanten in de kruidentuin

Verfplanten werden voornamelijk gebruikt voor het verven van textiel, maar soms ook voor het kleuren van levensmiddelen, medicijnen en cosmetica. In de kruidentuin van het Openluchtmuseum te Arnhem is een hoek ingericht met verfplanten. Jan Zoer, hoofd beheer van het Openluchtmuseum, vertelt waarom deze planten hier staan.

'Bij verfplanten spreken we meestal van akkerbouw of van technische gewassen. Omdat bij het gebruik van planten voor het verven van textiel een grote hoeveelheid van het kruid nodig is, werden de meeste soorten op grote akkers geteeld.

Een andere manier om verfplanten in te delen is om ze te scharen onder de technische gewassen. Technische gewassen zijn gewassen die geteeld worden voor verwerking op grote schaal. Een bekend voorbeeld van zo'n technisch gewas is vlas. Naast het gebruik als geneeskruid kent deze plant veel andere toepassingen. Van de vezels in de stengel wordt het linnen gesponnen en geweven. De zaden worden gebruikt als voedsel en uit de zaden wordt lijnolie geperst. Lijnolie is een grondstof voor veel andere producten.

Verfplanten horen dus eigenlijk niet thuis in de kruidentuin van het museum omdat de teeltwijze en het gebruik niet overeenkomen met die van de overige kruiden in de tuin. Maar er zijn ook veel verfplanten die op kleine schaal werden gebruikt of een regionale toepassing hadden. Ze werden dan meestal in het wild geplukt en verzameld. Daarom is besloten om in de kruidentuin toch een hoek voor deze planten in te richten. Daarmee beschikt het Openluchtmuseum binnen enkele jaren over een unieke verfplantentuin.'

De heer Zoer behandelt achtereenvolgens de volgende onderwerpen:

- Het verven van textiel met behulp van plantaardige en dierlijke kleurstoffen in geel, rood, blauw en zwart.
- Het kleuren van voedsel (hieraan maakte men zich in het verleden dus ook schuldig).
- Het kleuren van medicijnen en cosmetica.

Hij besluit zijn interessante verhaal met de vermelding van enkele bijzondere verfplanten die op den duur verzameld zullen zijn in de verfplantentuin van het Openluchtmuseum.

Aangezien het onderwerp van het uitgebreide artikel van Jan Zoer enigszins buiten het bestek van het thema van dit *Tuinjournaal* valt, geeft de redactie er de voorkeur aan het artikel integraal in een volgend *Tuinjournaal* te plaatsen.

Tuinenprijzen 1990

Evenals vorig jaar maakt de redactie melding van de jaarlijkse onderscheidingen, uitgereikt tijdens de Vakbeurs Groen '90. Dit is een initiatief van de Kring Tuin- en Landschapsvoorziening, de Nederlandse Hoveniers en Groenvoorzieners Vereniging en de Nederlandse Vereniging voor Tuin- en Landschapsarchitectuur.

De prijzen werden uitgereikt aan:

- Mien Ruys, met tuinontwerpen in Leusden, in Alkmaar en Heemstede
- Arend Jan van der Horst, voor een tuinontwerp in Vught
- Zeger Woudenberg voor het ontwerpen van een Amsterdamse grachten-tuin.
- Slager Tuin- en Landschapsadviseurs voor een tuinontwerp eveneens in Vught.

De kruidentuin van Ton ter Linden

Het kenmerk van een kruidentuin is volgens Ton ter Linden de sfeer van verstillend en geurig genoeg.

Een kruidentuin is op geduld gestoeld. Want alleen met geduld en diepe aandacht wordt de sfeer van verstillend en geurig genoeg geschapen, die het kenmerk is van een kruidentuin.

Het gaat niet alleen om het geduld tot vingertippend, veelvuldig wieden; ook de langzame groei van hagen en *Buxus* stelt uw voorstellingsvermogen seizoenenlang op de proef.

Gelukkig is de jonge kruidentuin al vanaf het prille begin bereid haar subtiele, speelse geheimen met u te delen. Zij boeit altijd omdat zij haar bescheiden, ijlbloeiende schoonheid mengt met een hoge dosering alledaagse, kruidige daadkracht.

Er horen óf een paar fragiele stoeltjes óf een laag bankje in zo'n tuin om in alle rust van de sfeer te kunnen genieten.

Hoge hagen zijn nodig om de intimiteit te beschutten en de wind te weren die de geuren zou verstrooien. Ik prefereer de *Taxus media* 'Hicksii', die met zijn massieve, bijna zwartgroene wanden, recht doet aan de ijle kleur van ieder kleinbloemig kruidje.

Als middelpunt zou je een waterput kunnen denken, of gewoon een cirkel die als een zon met haar stralen kleinere vakken aftekent. De belijning van deze vakken kan worden onderstreept door smalle paadjes van b.v. Waalstenen of kleine keitjes. In het midden een staketsel van Tonkin-stokken die, in een kleinere ronding neergezet en bovenaan vastgebonden, als klimrek dienen voor

de kanariekers. Haar bloemetjes sieren tot laat in de zomer de vers gesneden tomatensla. Ook de kleine ronde blaadjes zijn fris en smakelijk.

De middencirkel kan worden afgezet met het schuimend geelgroen kant van bloeiende vrouwenmantel.

In de klassieke kruidentuin kiest men vaak voor lage *Buxus*-haagjes, waardoor de kruiden in een doosje lijken te staan. Maar ik houd zelf meer van speels gevulde vakjes die in huppelpas hun grenzen overtrekken.

De bloemetjes van kruiden zijn meestentijds bescheiden zodat ik als extra graag nog enkele grotere bloemvormen toepas. Dit moet heel subtiel gebeuren zodat het geheel er onopvallend door volmaakt wordt.

Damascener rozen geven een heel verrassend effect. Het zijn vrijstaande struiken die wat steun nodig hebben. Met bamboestokken leid ik enkele takken zó dat de bloemen zich als vlin-ders hechten in de donkere *Taxus*-haag. Tot diep in de herfst bloeien de Remon-tant-rozen. Vooral de wonderlijk ver-schoten kleur van 'Reine des Violettes' is erg mooi. Een vakje *Polyantha*-roosjes op een bedje van tijm is beeldschoon. En deze roosjes zijn bijzonder fraai te midden van bloeiende kamille.

Een puur feest is het werken met eenja-rigen. Losjes uitgestrooid in vakjes geven ze net die speciale kleurnuances b.v. de hemelsblauwe *Cynoglossum amabile*. Een heel feestelijk effect geven de langstelige doorzichtige schermen van de dille. Wat beslist niet mag ont-

breken is het porseleinblauwe bosliekje, *Nemophila menziesii*, in combinatie met paarse *Heliotropium*.

Voor de verticale lijnen, die de doorzichtigheid van de bordertjes bevorderen, kies ik b.v. een enkele *Verbena hastata* of *V. bonariensis*, die tot diep in de winter met hun donkergekleurde aren naar de hemel wijzen.

Geurplanten onderstrepen de persoonlijkheid van de kruidentuin. De *Ambrosinia mexicana* 'green magic' verspreidt een wolk van zuiver wierook tussen het groen. Vlinders en bijen mogen niet ontbreken in een kruidentuin. Als er voldoende ruimte is kan een laaggehouden *Buddleja* er veel toe bijdragen dat de kruidentuin een uitgelezen plaats wordt voor vrijspelig gezoem en vlinderende tête-à-tête's. Maar het zaaien van een 'Tuinboekje voor vlinders' is ook heel effectief.

Een pottenhoek vraagt nogal wat on-

derhoud. Kleine niet-winterharde heesters, zoals rozemarijn, basilicum of hysop, zijn heel mooi in potten; maar ook de hoge, vrolijk rode *Salvia grahamii* schenkt een uitbundig plezier.

Omdat potten verplaatsbaar zijn, is het een verrukkelijke manier om te experimenteren met kleur en vorm.

Let wel, een kruidentuin verdraagt geen spanningen en geen dissonanten. Zij vraagt om composities waarin een vriendelijk evenwicht heerst tussen verstilling en de geurige daadkracht van het dagelijks gebruikte kruid. Maar dan zal uw kruidentuin uw geduld ook beslist belonen met een weelde aan geur, kleur en harmonie.

Het bovenstaande noodt ongetwijfeld tot een bezoek aan de Tuinen van Ton ter Linden. Openingstijden: van 5 mei tot 1 oktober, di t/m za van 10-17 uur. Toegang: f 10,- p.p. Adres: Achterma 20, Ruinen (Dr).

Vier wachters in de romantiek van Ton ter Linden. Foto: Marijke Heuff

De kruidentuin van het klooster Ter Apel (Groningen)

In de binnenhof van het kloostercomplex Ter Apel bevindt zich een authentieke kruidentuin. De heer A. Eenjes, de huidige beheerder van het gebouw, heeft enkele jaren geleden de tuin opnieuw ingericht in samenwerking met deskundigen van de Hortus Botanicus van de Rijksuniversiteit Groningen. Van zijn hand is ook dit artikel.

Op een zandrug tussen uitgebreide veengebieden ligt het oude dorpje Ter Apel in het landschap Westerwolde. Vanwege de hoge ligging was Westerwolde al vroeg een geschikte plaats voor bewoning. De doorgaande wegen liepen over de zandrug. De schilderachtige dorpjes, de meanderende rivier de Aa en de slingerende wegen maken dit gebied tot een vakantieparadijs. Ter Apel heeft daarnaast nog een charme: het enige middeleeuwse platte-landsklooster dat Nederland rijk is, met een unieke kruidentuin.

Het klooster Ter Apel ligt nu enigszins aan de rand van Ter Apel aan de oude brink, omgeven met boerderijen. In 1465 kwamen monniken (Kruisheren) uit Bentlage bij Rheine (Duitsland) naar Ter Apel om op een verlaten kloosterplaats een nieuw klooster te bouwen. Het klooster werd op de traditionele manier in een vierkant gebouwd, met in het midden de kloosterhof. Rondom deze hof lagen de kloostergangen. Na de reformatie in Groningen (1594) kreeg het gebouw een andere bestemming en werd het een woning voor de dominee en de onderwijzer. Zo bleef het gebouw gespaard voor de slopershamer, hoewel in de loop der eeuwen wel het een en ander is gesloopt, zoals de bovenverdieping en de westvleugel. In de jaren dertig van deze eeuw is het kloostercomplex gerestaureerd, zodat bezoekers nu nog kunnen genieten van de kerk met een fraai gebeeldhouwd

oxaal en houten koorbanken, en de oost- en noordvleugel met onder andere de sacristie, de kapittelzaal en de refter. Thans is in het kloostercomplex een museum voor religieuze geschiedenis en kerkelijke kunst gevestigd.

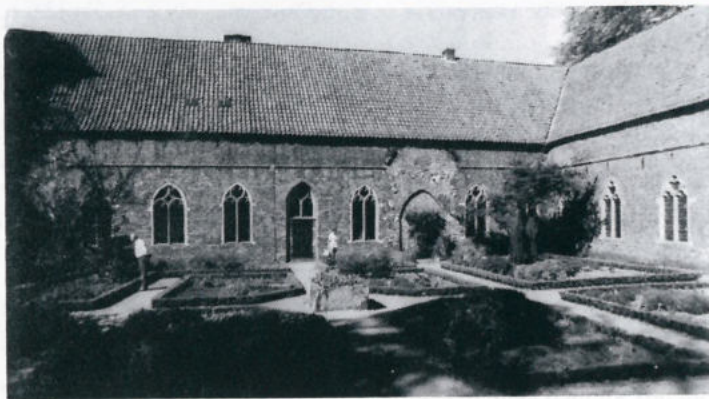
In 1931-1933 werd de kloostergangtuin (de hof), die sinds de reformatie in gebruik was als kerkhof, ingericht als kruidentuin naar een ontwerp van de Groningse tuinarchitect J.W. Verdenius. Tegelijkertijd werd het klooster geres- taureerd onder leiding van ir C.L. de Vos tot Nederveen Cappel.

De kruidenhof

Het was gebruikelijk dat kloosters een tuin hadden voor het kweken van kruiden. Kruiden werden niet alleen gebruikt voor het bereiden van spijzen, maar ook voor het verven van kleding of het genezen van ziekten. Zoals wellicht iedere tuinliefhebber weet, is het bijhouden van een kruidentuin veel werk. Bepaalde plantesoorten hebben de neiging te gaan woekeren en uiteindelijk overheersen ze de andere planten in de tuin. In deze (verwaarloosde) toestand verkeerde de kruidentuin van Ter Apel in 1975: de nog resterende tien kruiden hadden bezit genomen van de tuin.

De tegenwoordige beheerder van het gebouw, de heer A. Eenjes, heeft in samenwerking met de Hortus de Wolf te Haren en de Middelbare Tuinbouwschool van Frederiksoord de tuin een nieuw aanzien gegeven.

De tuin is in barokstijl aangelegd: rondom een centraal punt zijn verschillende perken gegroepeerd. In het midden van de tuin staat een 15de-eeuwse drinkbak voor beesten. De bak is afkomstig uit het 'osseschot', de plaats waar de ossen van het klooster werden verzorgd. De kruiden zijn ingedeeld naar soort. Dit betekent dat kruidenfamilies zoveel mogelijk bij elkaar zijn geplaatst. In totaal groeien er ongeveer 100 verschillende soorten kruiden en struiken. Bijna het hele jaar door zijn er bloeiende soorten te zien. In het voorjaar beginnen de gele, in juni de roze en blauwe bloemen. Hoewel de tuin in ieder jaargetijde de moeite waard is, is hij in de maanden juni en juli op zijn mooist. Naast de gangbare kruiden zoals bieslook (*Allium schoenoprasum*) en ui (*Allium cepa*) zijn er in de tuin ook zeldzame soorten zoals de Canadese pimpernel (*Sanguisorba canadensis*) en de Noordamerikaanse zee-aster. Deze laatste produceert nectar en wordt in de zomermaanden door veel vlinders bezocht. Hoewel de aanleg van de tuin geheel nieuw is, groeien er nu ook weer soorten die in de Middeleeuwen bekend waren

De barokke kruidentuin, rondom een 15de-eeuwse drinkbak, in Ter Apel; in juni/juli het mooist.

zoals de pijpbloem (*Aristolochia clematitis*), de stinkende gouwe (*Chelidonium majus*), glaskruid en absintalsem (*Artemisia absinthium*).

Er staan niet alleen kruiden maar ook struiken, zoals de moerbeï (*Morus elba* en *M. nigra*) en de sleedoorn (*Prunus spinosa*). Moerbeï werd gebruikt om zijderupsen op te kweken en sleedoorn heeft geneeskrachtige eigenschappen. Op de muurtjes van de westvleugel groeien verschillende *Sedum*-soorten.

Wie na het bezoek van deze bijzondere tuin nog meer natuur wil bewonderen, kan een wandeling maken in de prachtige bossen bij het klooster. In het oude loofwoud kunt u een schat aan zeldzame wilde planten tegenkomen, zoals de steenbraam, zevenster, koningsvaren, bosanemoon, Zweedse kornoelje en speenkruid.

Het Museum-Klooster en de tuin zijn te bezichtigen di t/m za, 9.00 - 12.00 en 13.30 - 17.30 uur. Op zondag van 13.30 - 17.30 uur. De toegangsprijs is: volwassenen f 3,50, kinderen en groepen f 2,50.

Adres: Boslaan 3, Ter Apel (Vlagtwedde). Inl.: 05995 - 13 70.

Toverplanten in de Middeleeuwen

Hopelijk heeft u de vier 'rooknachten' benut om de duivel en zijn trawanten uit te bannen. Volgens Rieneke Touber-Keja zijn ook kruiden een probaat middel tegen kwade geesten en kwalen.

Wie zou af en toe niet willen toveren? Iedereen toch!

Heel begrijpelijk, want we kunnen zoveel dingen niet. De mens heeft zich daar kennelijk nooit bij neergelegd want sinds onheuglijke tijden wordt er getoverd, magie bedreven ten goede of ten kwade, sterren gewicheld, handgelezen, koffiedik gekeken of kaartgelegd. Uit voorchristelijke tijden stamt de Angelsaksische bezweringsformule:

*Een slang kwam gekropen, verscheurde de mens,
toen nam Wodan de Negenkrachtkruiden,
sloeg ermee de adder,
dat in negen stukken ze vloog.*

De negenkrachtkruiden

Welke zijn die negenkrachtkruiden of ook wel 'negenderhande' kruiden genoemd? Bittere en scherp smakende toverplanten, het recept is eeuwenlang gebruikt: leverkruid, alant, bijvoet, valeriaan, citroenkruid, alslem, lievervrouwebedstro, bitterzoet, boerenwormkruid. (Er zijn ook enkele variaties.) Deze bosjes gewijde kruiden konden op bedreigde plaatsen opgehangen worden in huis tegen hekserij, in de stal tegen veeziekte. In de donkerste tijd van het jaar was het zéér gevaarlijk. De duivel en zijn trawanten waarden rond en de vier z.g. rooknachten waren de beste tijd om ze uit te bannen: de nacht voor St. Thomas (21 december), de Kerstnacht, de Nieuwjaarsnacht en de nacht van Driekoningen. Een priester ging na 7 uur 's avonds met een rookpan waarop de kruiden smeulden naar het behekste huis, schreef met een gewijd stuk krijt de letters *C.M.B.* op alle deuren, ook die van de stal. 'C.M.B.' zijn

de beginletters van de drie koningen: Caspar, Melchior en Balthazar en men kon weer opgelucht ademen.

Traditionele toverkruiden

De bekende kroedwis - in Brabant de 'St. Janstros' - hield ook de duivel van de deur. Wel deed men er goed aan vóór zonsopgang en zonder mes bepaalde planten, waaronder hemelsleutel en St. Janskruid, te verzamelen. Dat St. Janskruid was wel zeer werkzaam, getuige het verhaal van de duivel die zó kwaad werd dat hij niets tegen de plant vermocht, dat hij met z'n prikstok de bladeren sloeg. Daardoor hebben de blaadjes van het St. Janskruid nog steeds 'gaatjes' en vandaar ook de Latijnse naam: *Hypericum perforatum*.

Malrove, zeiden de mensen, lag bij ooievaars in het nest tegen de vleermuizen, want zoals u wellicht weet zijn vleermuizen eigenlijk heksen! De salomonszegel is ook een nuttige plant: de wortel kan alle sloten openen, banden en boeien breken, het geluk dwingen, onweer verdrijven, op voorwaarde dat hij door een specht wordt gezocht.

Lobelius, korte tijd lijfarts van Willem van Oranje, zegt van de betonie: 'Betonie bewaert de sielen en de lichamen vande menschen ende bevrijdt ende beschermt de nachtwandelinghen van tooverien ende perikelen, oock de ghewijde plaatsen ende kerckhoven van schrickelicke visioenen.' En Rembert Dodoens: 'de betonie is so vol van deughden en krachten dat men daerom in Italien een spreekwoord ghebruyckt: ghy sijt volder van deughden dan de betonie.'

De plant werd veel gebruikt tegen 'aangetoverde ziekten', zoals epilepsie, zenuwzwakte en jicht.

Over duizendblad zei men: wie netels en duizendblad in de hand draagt, kent geen schrik en vreest geen spook. Met de eenbes was het oppassen; wie daar op trapt, verdwaalt onherroepelijk (doolkruid). Borage, zei de geleerde Dioscorides, hielp tegen de beten van alle 'feneynige' dieren; men moest op wortels en bladeren kauwen en door te spuwen 'int backhuys (de bek, rt) van de slanghe sy soude sterven.'

Als een klein kind niet goed wilde groeien en ziekelijk was, gingen de ouders in bepaalde streken van Duitsland naar de jeneverbesstruik, staken er wol en brood in en fluisterden tussen de takken:

*Ihr Hollen und Hollinnen,
Hier bring ich euch was zu spinnen
und zu essen
Ihr sollt spinnen und essen
Und meines Kindes vergessen.*

Met andere woorden: de kwade geesten uit de jeneverbes moesten het kind met rust laten.

Heksenzalf

De heksen maakten veel gebruik van vergiftigde planten met bedwelmende werking. Op woensdag en vrijdag gingen ze naar de hekzensabbat waar de duivel-voorzitter was. Ze smeerden oksels, kin en bezemsteel in met heksen-zalf en vlogen door de lucht naar de vergadering. Er zijn verschillende recepten voor heksen-zalf bekend. In de meeste zat: bilzekruid, wolfskers, monnikskap, varens, ijzerhard, huislook, zwarte nachtschade, doornappel en wolfsmelksoorten, allemaal roesverwekkende planten. Daarom: nooit zelf experimenteren, laat dat over aan heksen en tovenaars, die hebben er verstand an.

De alruin

Tussen de honderden toverplanten is er één die niet ongenoemd mag blijven en dat is de *Mandragora*, de alruin. Hoeveel geslepen marktkooplui hebben hun klanten niet bedrogen met vervalsingen, zoals de wortel van de heggerank of de spekwortel! De echte alruin komt uit het mediterrane gebied en was dus zeer zeldzaam. Maar het was dan ook

Fructus Mandragore. Uit: Tacuinum Sanitatis

een panacee. Volgens het volksgeloof groeide de alruin onder de galg. De wortel van de *Mandragora* heeft een gespleten onderkant 'schier ghelijckende het onderste lijf met de twee benen' zegt Dodoens. Dit alruinmannetje liet zich bijzonder moeilijk uit de grond halen; dat kon alleen bij volle maan en dan slaakte het zo'n ijselijke gil dat degene die het hoorde, dood neerviel. Wat te doen? Neem een zwarte hond zonder één wit haartje, bind hem met zijn staart aan de plant, stop de oren dicht met was, houd de hond iets lekkers voor, de hond springt dan naar voren, trekt de alruin uit de grond en valt onmiddellijk dood neer. Dat moet je er dan wel voor over hebben.

Ga naar huis, baad het alruinmannetje in witte wijn, trek hem een fluwelen

kleedje aan en leg hem op een zacht kussentje. Bij iedere maaltijd een hapje eten voor het alruinmannetje en 's zaterdags een bad, dan vervult hij alle wensen, voorspelt de toekomst, geeft antwoord op alle vragen en kan een liefdesdrank bereiden die nooit zijn kracht verliest!

Litt:

Is. Teirlinck, *Flora Diabolica, De plant in de demonologie*. Antwerpen

Is. Teirlinck, *Plantenkultus*, Amsterdam 1980 herdruk

Alfons de Cock, *Studiën en Essays over oude volksvertelsels*, Antwerpen 1919

M.C. Blöte-Obbes, *De geurende kruidhof*, Utrecht 1946

Tacuinum Sanitatis, Das Buch der Gesundheit. München 1976

Helmut Hiller, *Lexikon des Aberglaubens*, München 1989.

De Groene Kruidhof te Elburg.

Een historische kruidentuin gesitueerd op dezelfde plaats als zijn middeleeuwse voorganger, aan de Ellestraat naast het Heilige Geest-gasthuis (1335). Dit gasthuis bezat een hof waar men geneeskrachtige kruiden verbouwde tegen allerlei ziekten.

Leden van de oudheidkundige ver. Arent thoe Boecop legden de tuin in 1981 opnieuw aan en zorgen voor het onderhoud. Behalve middeleeuwse kruiden treft men hier ook 17de- en 18de-eeuwse apothekersplanten aan.

Verslag van het Symposium van de Nederlandse Tuinenstichting (NTs) op 18 december 1990 te Ede

Op 18 december 1990 heeft de NTs ter gelegenheid van haar 10-jarig bestaan een symposium gehouden over 'Het restaureren en instandhouden van particuliere tuinen'. Na een welkomstwoord door mw Van Verschuier, - zij vermeldde o.m. dat de stichting inmiddels ruim 6000 donateurs heeft! - opende dhr De Jong* het symposium. Het symposium was - overeenkomstig de doelstelling van de NTs: het behoud van tuinen na 1850 - vooral toegespitst op de restauratie van 'jongere' tuinen. Reden, waarom ook de aandacht werd gevestigd op het tweedelige rapport Nederlandse Tuinarchitectuur 1850-1940 van drs Bonica Zijlstra.*

Dhr De Jong schetste een beeld van de historische particuliere tuinen sinds 1850. Vóór 1850 waren historische tuinen nauwelijks toegankelijk, sinds 1850 zijn de maatschappelijke en architectonische opvattingen geleidelijk veranderd. Historische particuliere tuinen maken tegenwoordig deel uit van ons cultureel erfgoed en veel van deze tuinen worden opengesteld voor publiek. Het is ons cultuurhistorisch erfgoed, dat wij in stand moeten houden. De criteria voor de wijze waarop een historische tuin behouden moet blijven, is voor iedere tuin anders omdat niet iedere tuin historische waarde heeft. Authenticiteit is het uitgangspunt, maar er moet onderzoek gedaan worden naar eventuele veranderingen, de historische betrouwbaarheid en de motieven van de opdrachtgever. Dit is ook van belang voor het beheer. Mw dr F.E. Hellen-doorn (werkzaam bij de dienst Provinciale Monumentenzorg Noord-Holland) sloot het verhaal van dhr De Jong af met een korte toelichting op het rapport '19de- en 20ste-eeuwse historische tuinen in Noord-Holland', waarin ook tuinen met cultuurhistorische waarde vanaf 1850 zijn opgenomen.

Mw Oldenburger* vertelde wat het bronnenonderzoek voor het herstel en instandhouden van historische tuinen

en parken in de periode 1850-1940, behorend tot de z.g. Jongere Tuinkunst, inhoudt en hoe de particuliere tuineigenaar dit onderzoek zelf kan doen. Het bronnenonderzoek moet altijd bestaan uit een botanisch-historisch onderzoek, gecombineerd met een architectuur-historisch onderzoek. Een verantwoorde reconstructie of restauratie kan alleen worden uitgevoerd wanneer vooraf tijd, plaats en stijl voldoende zijn bepaald. Daarna dient men het bronnenonderzoek te systematiseren volgens een checklistmodel voor tuinhistorisch onderzoek (een kopie hiervan was na afloop verkrijgbaar). De wijze van beplanting en de plantensoorten bepalen mede het begrip 'stijl'. Geïllustreerd met enkele voorbeelden onderscheidde zij de jongere tuinkunst in 5 types: *landschapstuinen, tuinen in mengstijl, tuinen in architectonische stijl, collectietuinen (botanische) en kleine privétuinen met dezelfde stijlkenmerken.*

Ten slotte gaf mw Oldenburger nog een paar voorbeelden van restauratie/reconstructie, onder andere Remmerstein. Deze tuin is in 1912 aangelegd door Dirk F. Tersteeg. In 1986 was de tuin erg verwaarloosd. Ondanks gebrek aan bronmateriaal (er was slechts één luchtfoto) heeft Remmerstein weer een historisch verantwoord aanzien. De bor-

ders zijn niet historisch maar wel erg mooi. De tuin van het Centraal Museum (een oud kloostercomplex te Utrecht) is daarentegen een niet historisch verantwoorde reconstructie. Hier zou vroeger een kloostertuin zijn geweest, maar de in 1922 aangelegde tuin is ontworpen naar het voorbeeld van de middeleeuwse luthof of kasteeltuin. Ook de beplanting is historisch niet verantwoord.

Dhr Den Ruijter* maakte een onderscheid tussen het ontwerpen en het aanleggen van tuinen en parken. Een tuin wordt eerst op papier ontworpen. In sommige gevallen werd de uitvoering van de tekeningen niet nagestreefd. Het papieren kunstwerk was voldoende. De meeste hiervan zijn ongewijzigd in ons bezit. Dit in tegenstelling tot de tuinen die gerealiseerd zijn. De tuin is immers geen object maar een proces. En hoe kan men een proces behouden?

Landschapsarchitecten herkennen vaak hun eigen ontwerpen jaren na dato amper. Rijen feloranje afrikaantjes en knalrode salvia's zijn een schrikbeeld voor menig ontwerper. Een tuinarchitect houdt zich niet alleen bezig met het ontwerp en de uitvoering hiervan, maar ook met het onderhoud en, nog belangrijker, het beheer. Dit moet tevoren worden vastgelegd, want de oorspronkelijke aanleg evolueert. Dhr Den Ruijter noemde in dit verband de plannen voor de *Floriade 1992* te Zoetermeer waarbij hij, als hoofdontwerper, nauw betrokken is. Den Ruijter gaf ons als advies: beheer is belangrijk, leg vast wat verandert, verander pas als de hoofdlijn duidelijk is. Maak verantwoorde keuzes: restaureren of nieuw ontwerpen. Want het is beter ten halve gekeerd dan ten hele gedwaald!

Het eerste Symposium van de tienjarige Ned. Tuinenstichting, foto: Tuin & Landschap.

Na de lunch lichtte mw Tideman* ons voor over de activiteiten van de Stichting tot Behoud van Particuliere Buitenplaatsen. De stichting heeft tegenwoordig 230 buitenplaatsen onder haar beheer. Het instandhouden hiervan is geen eenvoudige taak. Het beheren van tuinen en parken vereist inzicht in zowel landschappelijke als cultuurhistorische en natuurwetenschappelijke waarden. Ook recreatieve waarden zijn van belang. Inventarisatie van deze verschillende waarden vormt de grondslag voor de beheersplannen. Voor het opstellen van deze plannen is een specialistische kennis nodig om tot een verantwoorde z.g. beheersvisie te komen. Het is een richtlijn die ruimte laat voor de persoonlijke inbreng van de eigenaar. Soms is er meer sprake van 'beheersen' (in bedwang houden) dan van beheren. Zeer illustratief waren de dia's o.a. van het onvoorstelbaar ver terugsnoeien van een *Taxus*. Vragen als 'wat moet in stand worden gehouden' en 'hoe pakken we dit aan' spelen hierbij een rol. Vooral dit laatste aspect kwam later op de dag uitgebreid aan de orde tijdens het 'vragenuurtje' waarvan vele toehoorders gebruik maakten.

Dia van mw. Tideman bij haar lezing.
Grote verbazing van de toehoorders dat een *Taxus* zó kan worden gesnoeid!

Als intermezzo was er een 'ronde tafelgesprek' o.l.v. Merel Laseur. Samen met Wina Born en grafisch ontwerper Gert Jan Deunk besprak zij het wel en wee van de eigen tuin.

Omstreeks 16.00 uur mocht de voorzitter, dhr Groot*, concluderen dat het een geslaagde dag was geweest, vooral dankzij de voortreffelijke organisatie van dhr C.J.M. Janssen. Hierna sloot dhr Blanken* de bijeenkomst af met een 'groen' verhaal over zijn gemeente en het aanbieden van een drankje. Het laatste woord was aan mw Van Verschuer.

Over dit symposium is een syllabus samengesteld die verkrijgbaar is àf 5,00 bij de Nederlandse Tuinenstichting te Amsterdam, adres Herengracht 476, 1017 CB Amsterdam/tel. 020-623 50 58

M. Dominicus-van Soest

*

mr W. Blanken (burgemeester van Ede)
ir A. Groot (dagvoorzitter)
drs R. de Jong (spreker)
mw drs C.S. Oldenburger-Ebbers (spreker)
ir M.A. den Ruijter (spreker)
mw ir H.C. Tideman (spreker)
mw H.L.M. van Verschuer-d'Ivoy
(voorzitter NT's)

Bodembedekkers (vervolg)

Tijdens de donateursdagen in Brabant (1989 en 1990) hebben velen van u ook een bezoek gebracht aan de tuin van Geertruida Snijders te Hoogerheide met onder meer de vele schitterende bodembedekkers. Speciaal over deze planten schreef zij een uitvoerig artikel waarvan u het eerste deel heeft kunnen lezen in het laatste Tuinjournaal van 1990.

In zijn huidige vorm bestaat onze tuin 10 jaar, is 3880m² groot en ligt op een zuidhelling met een hoogteverschil van 9m.

Nu er - vooral naar aanleiding van de tuinenprogramma's van de BBC - veel over verwerking van allerlei soorten stenen in de vorm van kleine en grote terrassen en zithoeken wordt gepraat, kan ik u enkele succesvolle en ook minder succesvolle voorbeelden geven uit onze tuin. Ook daar is het wéér de grondbedekker, die het maakt. De wilde kers, pruim, appel, peer en amandel staan alle in een ruim vierkant of rechthoek van een heel groot terras, ongeveer 95m², en hebben alle een verschillende bodembedekker.

Laat ik maar beginnen met - eerlijk gezegd de enige - die het niet voor elkaar krijgt zijn voeten bedekt te zien: de *Malus* 'Van Eseltine'. Het zal wel weer aan de grond liggen (leem?), maar de vele pogingen mijnerzijds - de laatste dateert van oktober 1990 en is een grijze *Tanacetum* - zijn allemaal mislukt. Eraan vooraf gingen de *Viola cornuta*, loopkamille, een bonte dovenetel en een witte tijm.

Rond de andere wilde vruchtbomen komen we 2 soorten *Prunella* tegen alsmede een bonte *Hedera*, *Ajuga*, verschillende soorten *Sedum* rond de *Pruunus cerasifera* 'Nigra', en rond de *Prunus avium* 'Plena' een pracht van een *Mühlenbeckia* die heel succesvol ook de naden van het terras in beslag

neemt; rond de *Caragana*-op-stam staat een groepje *Chaenomeles* 'Issai White', een duidelijk voorbeeld hoe goed bepaalde struiken van ca. 40cm hoog als bodembedekker kunnen functioneren. De *Dryas octopetala*, onverwacht in verschillende seizoenen afhankelijk van het klimaat bloeiend, heeft het bijna overal naar zijn zin. Net zoals vele andere planten bloeit hij het best en het mooist op een zonnige standplaats. De *Symphytum grandiflorum* (*g) kan bij een zachte winter reeds eind februari gaan bloeien. Er komt geen onkruidje tussen!

Het witbloeiende viooltje, de *Viola septentrionalis*, vroegbloeiend, verspreidt zich waanzinnig vlug en wortelt diep; een echte bodembedekker. Vooral tussen rododendrons en azalea's staat het alleraardigst.

De bomen in het gazon hebben geen grondbedekkers rond hun voet maar rolkeien. Deze houden het vocht goed vast en ze geven een aardig effect.

Een stuk voorjaarstuin, dat na april/mei niet meer zo kleurrijk is, krijgt een ander aanzien door de overbekende *Stachys lanata* (g), de ezelsoor. Een extra voordeel is dat deze plant zeer goed tegen droogte is opgewassen. Ik knip de ontlukende bloemen eruit omdat ze niet in de omgeving passen. Er is ook een niet-bloeiende vorm te koop, de 'Silver Carpet'.

Oppassen is het met het lielevrouwebedstro dat erg verwildert en bijna niet

meer kan worden uitgeroeid; maar rondom de vlier en de *Malus* 'Golden Hornet' staat het heel aardig.

Bergenia (g) ... grondbedekker of niet? Dat blijft de vraag. De grote man op dit gebied, Graham Stuart Thomas, beschouwt zelfs struiken van behoorlijke afmeting ook als grondbedekkers, mits zij voldoen aan de eis van verwilderen, woekeren of kruipen. Een veldje *bergenia*'s doet het erg goed onder de berken en er komt geen onkruidje in. Wel in de groeitijd regelmatig scheuren zodat het gauw volstaat. Maar, o wee!, als het in november - ja, in november! - vriest, dan vertikt onze *Bergenia* het om in maart/april te bloeien.

Bij *Houttuynia* krijg je het advies: schaduw en vochtrijk. Ze staan hier zonnig en droog, op zandgrond, en ze doen het werkelijk schitterend. Als een effectvol veldje scharen ze zich rond de *Buddleja davidii* var. *nanhoensis* 'Blue', donkerbladig en witbloeiend. De *Cru-cianella* die wij daar eerder hadden staan,

beviel niet om zijn geur en zijn groeiwijze: te woest omhooggroeiend en dan omvallend.

Tiarella, de schuimbloem, moet echter wel geplaatst worden volgens de voorschriften: geen niet te zonnige plaats. Maar zoals maar al te vaak, bepaalt de zon zijn bloei; beeldige roomkleurige kaarsjes 'all over the place'. Los dat maar eens op! Verspreidt zich goed.

Een weinig opwindende bodembedekker is de *Waldsteinia* (g), een dichte mat vormend; wandelt er beschaafd op los en doet het goed rond coniferen. Net zoals de nu weer helemaal uit de gratie zijnde heide. Als je heide héél goed kiest qua hoogte, kleur en bloeitijd kun je een prachtig effect bereiken. En de combinatie met coniferen is hoe dan ook puntgaaf. Wel zeer arbeidsintensief. Eigenlijk alleen te vermeerderen door stekken. Daar komt dan het snoeien bij en tijdens droogte laten ze het afweten.

Bodembedekkers in de tuin van mw. Snijders; donateurs van de NTs in 1990 op bezoek. Foto: P.A. Hengeveld-Brand

Een van de prijsnummers in de wereld van de bodembedekkers is de *Stephanandra incisa* 'Crispa'. Kan ieder jaar hevig ingesnoeid worden; is prachtig goudgeel in de herfst en laat geen onkruidje toe op zijn territorium. Even enthousiast zijn wij over de *Arctostaphylos uva-ursi* (g), beredruif, in zeer korte tijd een tapijt vormend; niet erg zon- of vochtgevoelig, gaat zijn gang in een ideale vorm. Zijn plaats is rond de *Fagus* 'Rohanii', een nog jonge boom. Met een paadje ertussen, heeft de beredruif aan zijn zijde de *Hypericum olympicum* (g), hertshooi of St. Janskruid, een heel mooi grijsbladig struikje dat 's zomers langdurig geel bloeit. En dat doet het goed ter plaatse omdat de *Hypericum* geplant is rondom de *Nyssa sylvatica*, die rustig en statig met zijn horizontale habitus staat te wachten op de maand oktober om dan zijn partijtje mee te blazen op een ongekend mooie manier; verkleurend van champagne tot bordeaux. Een juweel!

Om het goud van het gouden eiland beter te laten uitkomen zijn wij begonnen (en ook weer snel opgehouden) met *Sagina*; ondanks onze moeite kwam er steeds weer onkruid in op en het is wieden met een pincet!

In de collectie waardevolle grondbedekkers zou ik nog willen noemen: *Hebe*

pinguifolia (g), prachtig in een blauw/grijs eiland te zamen met *Salix repens* ssp. *argentea* en *Elaeagnus commutata*; de gewone vrouwenmantel, *Alchemilla mollis* - altijd een succes - en de wilde aardbei, aardig en lekker.

De *Symphoricarpus x chenaultii* 'Hancock', de sneeuwbes, wordt veel aangeraden als een bodembedekker maar heeft een open habitus; het kweekgras kreeg daardoor weer een kans om terug te komen in de tuin. Rond de *Rhus* 'gloeit' de rode weegbree, *Plantago major* 'Rubrifolia'.

Dan tot slot een zeer decoratief, sterk uitbreidend gras: de *Luzula*; past bij vele struiken en bomen.

Om positief, ja zelfs enthousiast te eindigen, wilde ik nog de *Prunus pumila* 'Depressa' noemen ja, een *Prunus* als bodembedekker en een hele goede! Staat rond de *Acer palmatum*.

Ik heb mij in deze twee artikelen beperkt tot grondbedekkers in hun verhouding tot bomen en struiken. Een andere keus zou ik gemaakt hebben als ik ze in een grote border had gesitueerd. Dan beschouw je ze als vaste planten en komen namen als *Arabis*, *Aubretia*, *Euphorbia*, *Potentilla*, *Draba* enz. enz. ter sprake.

*(g) = groenblijvend

Evenementenkalender 1991

21 april	Arboretum Kalmthout (B) Plantendag
4 mei	Open Dag Walenburg, Langbroek, stand NTs
11 en 12 mei	Open Dagen Joghmanshof, Kapel-Avezaath
17, 18, 19 mei	Open Dagen Keizersgracht 526/528, Amsterdam
18 mei	Kijk- en Koopmarkt It Mantgumerhuiske, Hegedijk 4, Mantgum, stand NTs
20 mei	Open Dag De Wiersse, Vorden
20 mei	Open Dag Twickel, Delden, stand NTs

zie ommezijde

vervolg Evenementenkalender 1991

26 mei	Open Dag De Wiersse (rododendrons)
28, 29, 30 mei	Home & Garden Fair, Beeckestein, Velsen, <i>stand NT's</i>
1 juni	Landelijke Hortusdag
1 en 2 juni	Kasteel Wijlre te Wijlre
11 juni	Open Dag Walenburg, Langbroek, <i>stand NT's</i>
15 juni	Donateursdag Nederlandse Tuinenstichting, Zeeuws-Vlaanderen
15 en 16 juni	Huis De Dohm, De Doom 50, Heerlen -
15 en 16 juni	Mevrouw Van Roosmalen, St. Pieter 24, Rekem (B)
15 en 16 juni	Tuinen van Hex te Heers (B)
22 juni	Open Dag Walenburg en Lunenburg, Langbroek, <i>stand NT's</i>
30 juni	Open Dag De Wiersse, Vorden (rozen)
4,5,6 juli	Open Dagen van Rob Herwig te Lunteren
6 en 7 juli	Publieks Open Dagen Zeeland
16 juli	Open Dag Walenburg, <i>stand NT's</i>
23 juli	Open Dag Kasteeltuin Nijenhuis te Diepenheim
28 en 29 juli	Open Dag De Wiersse, Vorden (rozen)
6 augustus	Open Dag Kasteeltuin Nijenhuis te Diepenheim
13 augustus	Open Dag Kasteeltuin Nijenhuis te Diepenheim
17 augustus	Open Dag Walenburg, <i>stand NT's</i>
17 en 18 augustus	Open Dagen Piet Oudolf, <i>stand NT's</i>
10 september	Open Dag Walenburg, <i>stand NT's</i>
14 september	Open Monumentendag, <i>stand NT's</i>
31 augustus	Donateursdag Nederlandse Tuinenstichting in Zuid-Holland

Donateursdagen 1991

Zoals het er nu uitziet zullen we deze zomer twee Donateursdagen organiseren. De eerste zal plaatsvinden op **zaterdag 15 juni a.s.** en heeft tot doel het grensgebied van **Zeeuws-Vlaanderen en België**. Een enthousiaste commissie onder leiding van ons nieuwe bestuurslid, de heer J. de la Hayze, zet zich in om u op deze dag te laten genieten van een aantal particuliere tuinen in dit voor velen onbekende deel van het land.

Van de tweede dag kunt u de datum vast noteren: **31 augustus**. De bestemming van deze excursie is naar alle waarschijnlijkheid Den Haag en omstreken. Nadere bijzonderheden zullen in het *Tuinjournaal* van juli worden bekend gemaakt.

Voor de Donateursdagen naar Zeeuws-Vlaanderen kunt u zich opgeven door *bijgaand aanmeldingsformulier* zo snel mogelijk aan ons te retourneren en *het excursiebedrag van f 55,00 p.p.* over te maken op girorekening 1937912 onder vermelding van Donateursdag Zeeuws-Vlaanderen. Na ontvangst van dit bedrag geldt uw reservering, maar haast U want: vol is vol!

Bij afzegging, ongeacht betaling, is *restitutie alleen mogelijk* tot 14 dagen vóór de betreffende dag, onder aftrek van f 15,00 administratiekosten.

OVERZICHT OPEN TE STELLEN TUINEN IN 1991 toegankelijk voor Donateurs op vertoon van Tuinpas

NAAM	TEL NR	DAGEN	TIJDEN
1 Mw Els de Boer-Homar. Smeltenspad 10 9989 AR Warffum	05950-2426	wo.t/m za. mei t/m aug.	
2 Mw G.Olsmeijer-Rispens Oostervalge 31 9989 EK Warffum	05950-2692	ma.di.wo. mei/juni/sept	uitsl.na tel.afspr.
3 O.Hoek Oostervalge 25 9989 EJ Warffum	05950-2487	wo.en do. en na tel. afsprak	10.00-17.00
4 Mw J.A.Torrington-v.Kampen Schouwen 4 9963 TB Warffum	05950-1435		na tel.afspr.
5 C.Jellema en K.Noordhuis Hoofdstraat 35 9965 PA Leens	05957-1813	di.t/m za. 1 mrt-1 nov.	13.00-18.00
6* R.E.Lappöhn Oude K.in't Jatstr.8A 9712 EG Groningen	050-182257	uitsl.na tel.afspr.	
7 Mw S.v.d.Heide-Dingemanse 2e Barlagerweg 8 9591 TT Onstwedde	05991-1572	za.29 juni za.27 juli	10.00-17.00
8 F.de Greeuw en F.Tiebout 2e Barlagerweg 7 9591 TT Onstwedde	05991-2085	za.29 juni za.27 juli	10.00-17.00
9 S.Scheltens Zijdstukkerweg 7 9501 LB Stadskanaal	05990-12203	do.27 juni en na tel. afsprak	9.00-17.00
10 Hr en Mw Lutz Voorstraat 87 9291 CE Kollum	05114-1461	maart/april	na tel.afspr.
11* Hr en Mw van der Ham Zuideinde 36 8428 HG Fochtelo (Fr)	05160-88451	za.27 en zo.28 juli	10.00-17.00
12 Mw B.Brandsema-Koekkoek Zuiderdiep 20 9521 AT Nieuw Buinen	05998-12365	za.29 juni za.27 juli	10.00-17.00
13* Mw L.H.van Dijk-Somer Bergakkers 2 7861 BR Oosterhesselen(Dr)	05248-2037	29/30 juni 27/28 juli	10.00-18.00
14 Hr en Mw Ruurdij Buurtsteeg 9 8373 EN Blankenham	05272-1677	na tel.afspr.	
15 Mw Els Nietzman Katerdijk 6 8011 BK Zwolle	038-216254	iedere do. mei-okt.	10.00-17.00
16* Hr en Mw Algra-Jongeneel Emmerweg 3 7722 LH Dalfsen	05293-3934	iedere 1e do. in mei t/m aug.	10.00-17.00
17 Hr en Mw van Heuven Seinenweg 2 7475 TA Markelo	05476-2843	za 29 juni	10.00-17.00
18 Mw H.Hudig-v.Beuningen Weisinkhoekstraat 81 7548 BW Boekelo/Enschede	053-282030	na tel.afspr.	

56	Hr en Mw Boers Hoogstraat 154 2851 BK Haastrecht	01821-1541 of 1742	za.24 aug.	10.00-17.00	75	Hr en Mw Lenshoek Marktveld 19 4481 BH Kloetinge	01100-15116	za.25 mei	10.00-17.00
57	Mw M.Voorhoeve Dunne Bierkade 18 2512 BC Den Haag	070-3637807	za.29 en zo.30 juni	10.00-17.00	76	Hr en Mw Menken Marktweg 15 4481 BH Kloetinge	01100-14526	za.29 juni	10.00-17.00
58	Hr en Mw Pieters Kerklaan 2 3161 KH Rhooon	01890-15334	za.15 juni	10.00-17.00	77	Hr en Mw Schmid Abbekindersezandweg (bij Psych.ziekenhuis) 4462 RB Kloetinge	01100-28001	za.25 mei, za 29 juni	10.00-17.00
59	Hr en Mw van Duin-Hudig Zwartelaan 1 3233 AX Oostvoorne	01815-2974	za.15 juni en na tel. afspr.	10.00-17.00	78*	Hr en Mw van Vooren Lange Bellingstraat 2 4561 ED Hulst	01140-12162 kant.:16188	za.13 en zo.14 juli	10.00-17.00
60*	Mw R.L. Hendriks Burg.Letteweg 21 3233 AE Oostvoorne	01815-2625	za.13 juli	10.00-17.00	79	Mw G.Snijders Onderstal 32 4631 NR Hoogerheide	01646-12695	za.4 mei, za.25 mei en na afspr.	10.00-17.00
61	C.Konijnendijk Zwartelaan 26 3233 AX Oostvoorne	01815-5501	alle za.van april t/m sept.	9.00-12.00	80	Hr en Mw Remijnse Klaverblokken 18 4661 HJ Halsteren	01641-3801	za.4 mei za.25 mei en na tel.afspr.	10.00-17.00
62	Mw G.Visser-Groenendal Velddamseweg 1 4306 NK Nieuwerkerk (Zld)	01114-1517	juli, uitsl. na tel.afspr.		81*	Mw L.Dingemans-Loos Herelsestraat 68 4726 AG Heerle (NBr.)	01658-1426	hele jaar uitsl. na tel.afspr.	
63	Mw A.Heringa-Hoeufft Donkereweg 80 4317 NM Schuddebeurs	01110-13004	april t/m juli, na tel afspr.		82*	Mw T.van de Ven Wilgenstraat 25 4726 BC Heerle (NBr.)	01658-2396	za.8 juni, za.29 juni en na tel.afspr.	10.00-17.00
64	Mw A.C.Dekker-Fokker Golsteinseweg 24 4351 SC Veere	01180-14520	za.25 mei	10.00-17.00	83*	Hr en Mw Lambregts Bankenstraat 9 4874 ND Etten-Leur	01608-15707	juni t/m sept. na tel.afspr. geen gr.groepen	10.00-17.00
65	Hr en Mw van Heel-Loeff Fazantenlaan 11 4351 RV Veere	01181-1684	za.29 juni, wo. 3 juli	10.00-17.00 14.00-17.00	84	Mw I.Elias Zandstraat 2 4861 PD Chaam	01619-2460	wo.12 juni	9.30-17.00
66	Mw M.L.W.van Bennekom Zuiverseweg 4 4357 NM Domburg	01188-1647	za.25 mei	10.00-17.00	85	Mw H.M.Goossenaerts Bosscheweg 76 5056 KD Berkel-Enschot	013-331291	uitsl.na tel.afspr.	
67	Hr en Mw Adriaanse-Quint Park de Griffioen 14 4334 CJ Middelburg	01180-25145	za.29 juni	10.00-17.00	86	Mw C.de Gruyter W.van Beuningenlaan 5 5261 NG Vught	073-562421	wo.12 juni	10.00-17.00
68	Mw J.Compeer-v.d.Werf Gen.Eisenhowerlaan 33 4333 BP Middelburg	01180-25581	za.25 mei, za.29 juni	10.00-17.00	87	Mw H.van Puyenbroek Welleseind 12 5094 EG Lage Mierde	04259-1678	za.29 juni	10.00-17.30
69*	Hr en Mw Adriaanse Gen.Eisenhowerlaan 54 4333 BS Middelburg	01180-28762	za.29 juni	10.00-17.00	88	Mw R.Touber-Keja Leeuweriklaan 9 5561 TP Riethoven	04970-12779	za.29 juni	10.00-17.30
70*	Hr en Mw de Haes en Mw P.Sobels Koudekerkseweg 200A + D 4335 SP Middelburg	01180-38164	za.29 juni	10.00-17.00	89	Mw M.van Gessel-Reuvers Parklaan 7 5582 KK Waalre	04904-12314	za.29 juni	10.00-17.30
71	Hr en Mw de la Hayze Seisdam 22 4331 NT Middelburg	01180-28574	za.29 juni, wo. 3 juli	10.00-17.00 14.00-17.00	90	Hr en Mw Bierens de Haan Hoge Duinlaan 13 5582 KD Waalre	04904-13366	za.29 juni	10.00-17.30
72	Mw N.Hummelen-van Nood Pres.Kennedylaan 26 4334 EJ Middelburg	01180-28928	za. 29 juni	10.00-17.00	91	Mw K.Stoorvogel-Kalma De Els 3 5553 CW Valkenswaard	04902-18353	za.29 juni	10.00-17.30
73	Hr en Mw Waterman Koudekerkseweg 171 4335 SN Middelburg	01180-38072	za.29 juni	10.00-17.00	92	Mw E.Lambooy-Raats Eikenlaan 20 5671 AB Nuenen	040-832079	za.29 juni	10.00-17.30
74	Hr en Mw Poley-Bom Dorpsplein 25 4443 AE Nisse	01194-469	za.25 mei	10.00-17.00	93	Mw A.Vroom-van Beers Aarle Rixtelseweg 101	04928-1274	15 mei-15 okt uitsl.na tel.	10.00-16.00

94*	Mw R.Plantema Braakpeel 1 6034 RP Nederweert	04951-32992	uitsl.na tel.afspr.	
95*	Mw T.Kersten-Houtackers Napoleonsweg 93 6081 AB Haelen (L)	04759-1918	zo.16 juni	11.00-18.00
96	Kasteel 'Oud Buggenum' (H.Geuns) Loorderstraat 3 A 6096 NE Grathem	04748-2775	uitsl.na tel.afspr.	
97	Mw R.W.Lubbers-Ruys Grote Looiersstraat 12 6211 JJ Maastricht	043-250613	vrij.28 juni	10.00-17.00
98	Hr en Mw Snelder Kasteel "Goedenraad" Mr Dr Froweinweg 65 6287 ZG Eys (Postbus 1001)	04451-2400 (Mw Visschers)	vrij.7 juni	9.00-17.00
99*	Mw C.J.Verbiest-Dekker St Stevenstraat 28 C 9060 Zelzate België	09.32.091/ 456361	za.1 juni, zo.2 juni en na tel.afspr.	10.00-17.00
100	Mw C.Lenstra Le Clos de la Porte 17750 Etaules Frankrijk	09.33.4636/ 8314	na tel.afspr.	

TUINEN DIE OPENBAAR TOEGANKELIJK ZIJN

Mw. S. Stuurman, Bergen

Herenweg 93; inl. 03423-2101. Open: donderdags van 1/4-30/9; van 13.00 uur tot zonsondergang. Toegang: f 7,50.

Olofstuin, Delft

Van de Spiegelstraat 54; inl. 015-126224. Open: het hele jaar.

'De Overtuin', Warnsveld

Molenstraat 4; inl. 05750-27913. Voor openingstijden bellen.

'De Bockenborgh', Nieuw en St. Joosland

Derdeweg 2; inl. 01182-1453. Open: di. t/m zo. vanaf 11.00 uur.

Hr en mw Küchler, Oostvoorne

Molendijk 8, inl. 01815-3444; opp 1 ha; landschapstuin. Toegang f 5,00.

Open: juni t/m aug., vrij. en za., 11-17 uur.

Hr en mw Denis, Kootwijkerbroek

Kapweg 10; inl. 03423-2101. Open: do. van 1/4 tot 30/9; van 13.00 uur tot zonsondergang. Toegang: f 3,50.

TUINEN, op bepaalde dagen en tijden, OPEN VOOR HET PUBLIEK

GRONINGEN	<i>FRAEYLEMABORG</i> , Hoofdweg 32, Slochteren. Inl.05982-1568.Opp.25 ha; toegang gratis; open mrt t/m dec., di t/m zo (10-17 u) <i>Menkemaborg</i> , Menkemaweg 2-4, Uithuizen.Inl.05953-1970.Opp.2 ha. Dagelijks geopend (10-16 u) <i>VERHILDERSUM</i> , Wierde 40, Leens. Inl.05957-1430. Opp.2,5 ha. Geopend: april t/m okt, di.-zo., 10.30-17.30 u. <i>HORTUS HAREN</i> , Kerklaan 34, Groningen. Inl.050-632010. Dagelijks geopend 10-16.45 u. Toegang f 7,50.
DRENTHE	<i>TON TER LINDEN</i> , Achterma 20, Ruinen. Opp.1 ha. Open 5/5-30/9; di-za.; 10-17 u. Toegang f 10,-
OVERIJSSSEL	<i>TWICKEL</i> , Twickellaan 1, Delden. Inl.05407-61309. Opp. 20 ha. half mei t/m half okt.; wo en za., 13.30-17.00 u. Toegang bet. <i>WARMELO</i> , Borculoseweg-Stedeke 11, Diepenheim.Inl.05475-1343/1280 Opp.6 ha.; half mei-half okt., 10-17 u. Toegang bet. <i>WELDAM</i> , Weg Goor-Diepenheim, Markelo. Inl.05470-72647.Opp.4 ha. Open ma.-vrij., 10-16 u., alleen voor kaarthouders. <i>PRIONATUINEN</i> , Schuineslootweg 13, Schuinesloot/Hardenberg.Opp 1.3 ha. Inl.05231-1234.Open: juni t/m sept., di-za.,12-17 u.Toeg.f 5,- <i>MIEN RUYS TUINEN</i> , Moerheimstraat 78, Dedemsvaart.Inl.05230-14774. Opp.2 ha.Open: apr.-okt., ma-za, 10-17 u., zo. 13-17 u.
GELDERLAND	<i>DE WIERSSSE</i> , Wiersserallee 9, Vorden. Inl.05752-6693.Opp.12 ha. Open: verscheidene dagen per jaar. Toegang bet. <i>MIDDACHTEN</i> , Smids Allee, De Steeg.Inl.08309-455146.Opp.6,5 ha. Open: 15 mei-15 sept., 10.30-16.30 u. Zomerexpositie in het kasteel: juli, di t/m za., 13-16 u. <i>ROSENDAL</i> , Kerklaan, Rozendaal. Inl.085-420944. Opp.6,5 ha. Open: mei - sept., 9-15 u. Toegang bet. <i>ROB HERWIG</i> , Zeggelaarsweg 5, Lunteren. Inl.03402-14800.Opp.3 ha. Open: mei - sept., ma-za., 10-18 u. Toegang bet. <i>ARBORETUM WAGENINGEN</i> , Gen.Foulkesweg 94, Wageningen. Inl.08370-83160. Opp.21 ha. Doorlopend geopend.
UTRECHT	<i>DE HAAR</i> , Kasteellaan 1, Haarzuilens. Inl.03407-1275.Opp.9 ha. Open: tuin hele jaar beh. 15/8-15/10, 9-18 u. <i>SYPESTEIN</i> , Nw Loosdrechtse dijk 150, Nw Loosdrecht. Opp.6,35 ha. Inl.02158-4739.Open: di-za, 10-16.30 u. Toegang gratis. <i>WALENBURG</i> , Langbroekerdijk 29a, Langbroek. Inl.020-6235058. Opp.0,8 ha.Enkele dagen per jaar open. Toegang f 5,- <i>HORTUS UTRECHT</i> , Uythof, Budapestln/Leuvenln, Utrecht.Opp.4 ha. Inl.030-531826. Open: ma t/m vrijd. , 8.30-16.30 u.
N-HOLLAND	<i>MUIDERSLOT</i> , Herengracht 1, Muiden. Inl.02942-1325. Opp. 1,8 ha. Open: ma t/m vrij , 10-16 u., zo 13-16 u. Toegang gratis. <i>HISTORISCHE TUIN</i> , Uiterweg 32, Aalsmeer.Inl.02977-54304. Opp.1 ha. Open: mei t/m sept., wo , za, zo; 13.30-16.30 u. <i>HORTUS IN DE PLANTAGE</i> , Plantage Middenln 2, Amsterdam.Toeg.bet. Inl.020-6258411.Open: ma-vrij , 9-16 u., za/zo 11-16 u.
Z-HOLLAND	<i>TROMPENBURG</i> , Groene Wetering 46, Rotterdam. Inl.010-4414179. Opp.5 ha. Open: ma t/m za , 9-17 u. <i>HORTUS LEIDEN</i> , Rapenburg 73, Leiden. Inl.071-277249.Opp.2,6 ha. Open: apr.t/m sept., ma-za 9-17 u., zo 10-17 u.
N-BRABANT	<i>ARBORETUM OUDENBOSCH</i> , Ankerstraat, Oudenbosch. Inl.01652-16000. Open: apr.t/m nov., zo 13.30-17.00 u. of op afspraak.

* PROEF-OPENSTELLING 1991

NOTA BENE:

De meeste tuinen zijn niet toegankelijk voor rolstoelgebruikers, kindwagens en honden. Voor informatie hierover gelieve u contact op te nemen met de tuineigenaren.

Tuinplantenwinkels aangesloten bij de Nederlandse Tuinenstichting

Op vertoon van uw Tuinpasje krijgt U 10% korting bij:

- Bloemsierkunst Louise Aalbers, Terborgseweg 35, 7001 GM Doetinchem tel. 08340 - 34055
- K. Bevaart, Singel t/o 508, Amsterdam, tel. 020 - 6258282
- De Bloemgalerie, Thomas à Kempisstraat 6, 8021 BB Zwolle, tel. 038 - 541800
- Maria de Haan, Corn. Schuytstraat 11, 1071 JC Amsterdam, tel. 020 - 6791950
- Juffertjes in 't Groen, Schoolstraat 27, 2242 KE Wassenaar, tel.. 01751 - 10036
- Orangerie, Kerkstraat 75, 5211 KE 's-Hertogenbosch , tel. 073 - 128846
- Wolterinck, Bloemen en Planten, Naarderstraat 13, 1251 AW Laren (NH) tel. 02153 - 83909

De korting geldt alleen voor plantmateriaal en bloemen.

Bij telefonische bestelling graag uw Tuinpas-nummer opgeven.

Amsterdamse Hortus in de Plantage

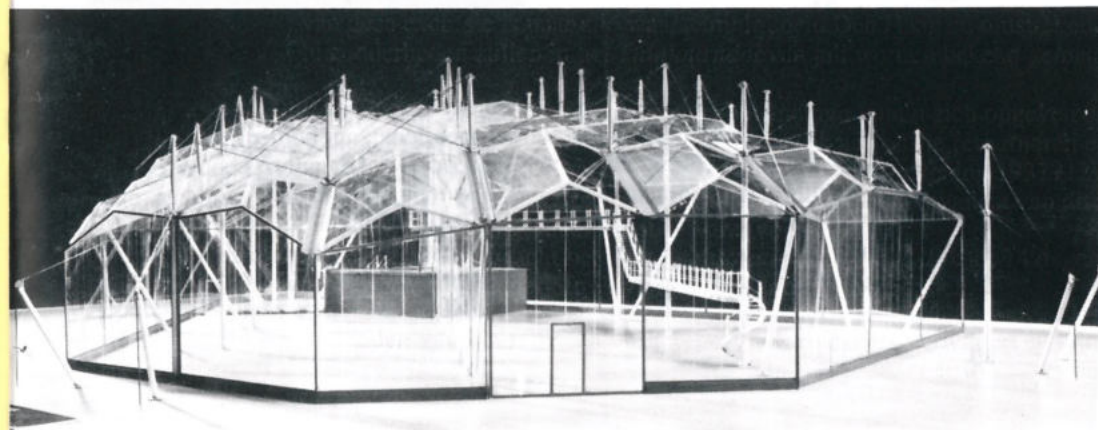
De Vereniging Vrienden van de Amsterdamse Hortus heeft in de vijf jaren van haar bestaan reeds veel bereikt om de Hortus publieksvriendelijker te maken waardoor de toeloop van bezoekers aanzienlijk is vergroot.

In samenwerking met de inmiddels opgerichte Stichting Interim Beheer heeft prof ir Moshé Zwarts opdracht gekregen een nieuw kassencomplex te ontwerpen dat uiteraard functioneel moet zijn maar ook een sieraad vormen voor de tuin, en dat door zijn vormgeving en allure vele bezoekers zal trekken.

De maquette van de kas - die, als een reuzediamant met schuine dakvlakken in zijn ogenschijnlijk vederlichte constructie van staal en glas, zeer spectaculair is - werd op 21 maart jongstleden, tijdens een presentatie voor pers en televisie, getoond aan het publiek, met de bedoeling de fondsenwerving van de benodigde 3 miljoen gulden te intensiveren.

Giften voor de NIEUWE KAS zijn welkom op de Hortusrekeningen bij de Postbank: 34 91 68 of de NMB: 69 74 76 405.

HIERMEE HELPT U EEN CULTUURHISTORISCH WAARDEVOLLE, GROENE OASE IN HET HART VAN AMSTERDAM WEER TOT BLOEI TE KOMEN!

Home & Garden Fair 1991

Dit jaar zal het bovengenoemde tuinevenement gehouden worden op het landgoed Beeckesteyn, Rijksweg 136, Velsen-Zuid, op dinsdag 28, woensdag 29 en donderdag 30 mei.

Het landgoed Beeckesteyn dateert uit het begin van de 17de eeuw. De tuin rond het huis werd eind 18de eeuw gewijzigd naar een ontwerp van J.G. Michael. Men treft er een schitterende rozen-, bloemen- en kruidentuin aan, evenals een fraaie slangemuur. Tuin en huis zijn toegankelijk voor het publiek.

Evenals vorig jaar op het landgoed Waterland zullen tal van grotere en kleinere ondernemers op het vlak van tuinen participeren: bloemisten, kwekers van bijzondere planten, tuinarchitecten, tuin-instellingen zoals de Nederlandse Tuinenstichting, decorateurs, galeriehouders enz.

Iedere dag zal er iets bijzonders te beleven zijn: aanbieding van een nieuw boek van Marijke Heuff door uitgeverij Terra, een bijzondere muziekuvoering en een lezing van A.J. van der Horst. Iedere dag wordt een tuinspreekuur gehouden door gerenommeerde tuinarchitecten.

Ook hebben de organisatoren B & F Organizing het aardige initiatief genomen om gedurende alle dagen loten te verkopen waarvan de opbrengst ten goede komt aan een door de Nederlandse Tuinenstichting aan te wijzen tuinrestauratie! Als project is door de Tuinenstichting gekozen voor de tuin van De Pauwhof te Wassenaar.

De Pauwhof maakt deel uit van het landgoed De Pauw. In het midden van de 19de eeuw gaf prins Frederik, broer van koning Willem II, opdracht het toenmalige huis in neoclassicistische stijl te verbouwen. Tegenwoordig is dit gebouw het raadhuis van Wassenaar.

Vanaf de Rijksstraatweg kan men het mooi zien liggen. Het park werd ingericht door de bekende landschapsarchitect Carl E.A. Petzold (1815-1891) die nog meer parken in Wassenaar heeft aangelegd.

Petzold behoort tot de negen tuinarchitecten wier werken werden geïnventariseerd in de Rapporten over de Nederlandse Tuinarchitectuur in de periode 1850-1940, die met hulp van het Prins Bernhard Fonds en in opdracht van de Nederlandse Tuinenstichting zijn samengesteld door drs Bonica Zijlstra.

In 1912 werd een deel van het landgoed verkocht en kreeg Jos Cuypers opdracht het landhuis 'De Pauwhof' te bouwen.

De Pauwhof

Grote delen van het tuinontwerp van Petzold zijn op de Pauwhof bewaard gebleven. De nog aanwezige elementen omvatten de historische beukenlaan evenwijdig aan de Straatweg (zij het dat de oude laanbomen zijn gekapt en vervangen door jonge bomen), de toegangshekken met het poortgebouw en het oude toegangspad dat voorheen naar De Pauw leidde.

Hier bevinden zich metershoge *Rhododendron*-wanden. In nissen in deze

wanden staan vijf borstbeelden (eerste helft 18de eeuw) op hardstenen sokkels en voorts nog een aantal oude, hoge bomen en mooie coniferen (*Taxus baccata*).

Plan tot renovatie van de Pauwhof

In grote trekken houdt dit plan in:

- behoud van het landelijk karakter
- het zo mogelijk herstellen van de relatie tussen de beide terreinen De Pauw en De Pauwhof
- het aanbrengen van ruimtelijke en botanische verbeteringen, o.a. door aanplant van jonge bomen en rododendrons
- het saneren en in goede staat brengen van de bestaande wegen- en padenstructuur
- het in goede staat brengen van de hardstenen beelden en van het door rododendrons omsloten gazon waarvan de tuinbeelden deel uitmaken
- het opknappen en mogelijk verplaatsen van een prieel uit 1910.

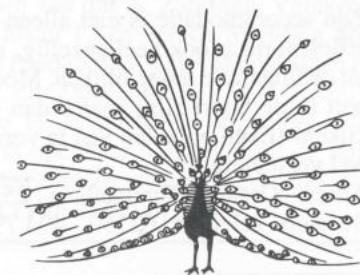
De renovatie zal in fasen moeten worden uitgevoerd afhankelijk van de financieringsmogelijkheden. De Nederlandse Tuinenstichting heeft een begrotingsplan laten opstellen voor haar bijdrage aan dit plan.

De huidige functie van De Pauwhof
Beoefenaars van wetenschap en kunst

kunnen hier korter of langer, voor een paar dagen, weken of maanden, hun intrek nemen om aan een wetenschappelijke studie te werken of om met een of andere kunstvorm bezig te zijn. In de gastenboeken van De Pauwhof bevindt zich een lange reeks van personen die in de laatste vijftig jaar op een of andere wijze een rol hebben gespeeld in het culturele en wetenschappelijke leven van ons land.

In een recente *lezingencyclus van het Pauwhof-seminar*, genaamd 'Structuren in de kunst', is plaats ingeruimd voor twee voordrachten over tuinarchitectuur op 5 mei 1991 door de kunsthistoricus drs R. de Jong en tuinarchitect Arend Jan van der Horst.

Het ligt voor de hand dat in de financiële opzet van deze non-profit organisatie De Pauwhof geen ruimte is voor de renovatie van de tuin. (Bescheiden onderhoud wordt wel uitgevoerd.)

Het behoeft geen betoog dat het bestuur van de Nederlandse Tuinenstichting de organisatie van de Loterij op Beeckesteyn zeer op prijs stelt en B & F Organizing bijzonder erkentelijk is voor de hulp die op deze wijze geboden wordt bij de restauratie- en renovatieplannen voor De Pauwhof.

Onze Tuinshops

U ontvangt als losse bijdrage in dit *Tuinjournaal* een mooi, nieuw, geïllustreerd bestelformulier waarop een groot deel van onze boeken en speciale artikelen vermeld staat.

Teneinde u de (hoge) verzendkosten te besparen, hebben wij geprobeerd regionale 'Tuinshops' te vestigen, waar u de meeste boeken en artikelen kunt bekijken en kopen. De lijst van deze Tuinshops vindt u in ieder *Tuinjournaal*.

U moet dan geen winkels met grote etalages aan de straatzijde verwachten. Het zijn eerder bescheiden depots bij donateurs aan huis, die de Tuinenstichting een handje willen helpen.

In Bussum bestaat sinds oktober 1990 een nieuwe Tuinshop bij de heer O. Venstra aan huis. Hij beheert ook ons zogenaamde magazijn waarvandaan alle bestellingen worden uitgevoerd. Dit houdt onder meer in: registreren, inpakken en ter post brengen.

Zijn accommodatie is niet alleen zeer efficiënt maar ook heel gezellig, zoals uit de illustratie moge blijken. Mocht u ooit in de buurt zijn, gaat u dan eens kijken! (Een opbellen van te voren is wel verstandig!)

Adres: Graaf Wichmanlaan 25a te Bussum. Telefoon: 02159 - 494 79.

Tuinshops

Attentie s.v.p. Wij hebben een nieuwe tuinshop in de provincie Noord-Holland.

Groningen:

- * Tuingalerie Erf-Goed, Handerweg 1, 9967 TC Eenrum, tel. 05959-1604
Open op donderdag, vrijdag en zaterdag en op afspraak.

Overijssel:

- * Mevrouw E. M. Nietzman-Koning, Katerdijk 6, 8011 BK Zwolle, tel. 038-216254

Gelderland:

- * Mevrouw D. Hummelen, 'Spaens Weerd', Bronkhorsterweg 18, 6971 JA Brummen, tel. 05756-1104

Utrecht:

- * Mevrouw D. de Waard-Timmer, Van Zijldreef 49, 3981 GW Bunnik, tel. 03405-62677

Noord-Holland:

- * Secretariaat Nederlandse Tuinenstichting, Herengracht 476, 1017 CB Amsterdam, tel. 020-6235058
- * De heer O. Venstra, Graaf Wichmanlaan 25a, 1405 GX Bussum, tel. 02159-49479

Zuid-Holland:

- * Mevrouw K. de Keizer-van der Lingen, Hoflaan 38, Rotterdam, tel. 010-4142029

Zeeland:

- * De heer en mevrouw De Haes-Voorbeytel Cannenburg, Koudekerkseweg 200A, 4335 SP Middelburg, tel. 01180-38164
- * Eleonore de Koning, Kruipuitsedijk 3, 4436 RC Oudelande, tel. 01104-634

Brabant:

- * Mevrouw G.M.W. de Haan-Looman, Rubensstraat 7, 5691 EC Son (bij Eindhoven), tel. 04990-76294

Limburg:

- * Mevrouw J. Broos-Assmann, 'Wolfs-hoeve', Reutjesstraat 1, 6268 NS Bemelen (ca. 8 km te oosten van Maastricht), tel. 04407-2962.

Eerst opbellen voor U op pad gaat is verstandig, ook i.v.m. route-aanduiding.

Lelies in de tuin van Walenburg

Wie de tuin van kasteel Walenburg goed kent, weet hoe daar bijna altijd bloeiende planten te zien zijn, ook in het najaar, de winter en het allervroegste voorjaar. Een tuin die in alle seizoenen het aanzien waard is, was ook wat de heer en mevrouw Canneman beoogden. Helaas is de grote *Prunus subhirtella* 'Autumnalis' naast het kasteel - die gedurende de winter tot ver in het voorjaar bloeit - door een virus zo aangetast dat hij vervangen moest worden. Dit gemis wordt enigszins gecompenseerd door de ontelbare schitterend bloeiende kerstroten langs de slotgracht, als tenminste hun knoppen niet door hongerige muizen worden afgebeten. Daarna bloeien de wilde cyclaampjes, *Scilla*, *Erythronium* en *Camassia*. De honderden uitbundig bloeiende uienbollen luiden vervolgens het voorjaar uit.

Dit jaar zal voor het eerst een grote collectie lelies te zien zijn in de tuin van Walenburg. Deze lelies met hun tere kleuren zijn in alle tuinen aangeplant. In de bordertuin zijn vooral roze soorten geplant en in de rozen-, kruiden- en entreetuin voornamelijk botanische soorten.

Openingsdagen van de Hof van Walenburg Langbroekerdijk 29, Langbroek (bij Doorn) *

zaterdag	4 mei	dinsdag	16 juli
dinsdag	11 juni	zaterdag	17 augustus
zaterdag	22 juni	dinsdag	10 september

Groepen kunnen, na aanvraag, worden rondgeleid op:

29 april, 10 juni, 17 juni, 15 juli, 12 augustus en 9 september.

Voor afspraken: tel. 03455 - 714 39. Toegangsprijs: f 5,00 p.p. (60k voor donateurs), f 2,50 tot 12 jaar. Openingstijd: 10-17 uur.

* De tuin is niet toegankelijk voor rolstoelen, kinderwagens en honden.

Kasteel Lunenburg

Op 11 en 22 juni zal ook de tuin van kasteel Lunenburg geopend zijn voor het publiek dat Walenburg bezoekt. De entreprijs ad f5,00 (60k voor donateurs) wordt beschikbaar gesteld voor de Stichting Kon. Wilhelmina Fonds.

Kasteel Lunenburg is rond 1280 als toren gebouwd (ook kasteel Walenburg was oorspronkelijk een toren) en stond honderden jaren te midden van water en drassig land. Pas in de laatste eeuwen werd deze lage grond voor andere houtgewassen geschikt dan griend, wilg en peppel, waardoor de grond wat 'droger' wordt. De huidige tuin, die geheel opnieuw werd aangelegd in 1985 mede met adviezen van de Engelse Caroline Tisdall, is ontworpen rond water en vertoont fraaie vergezichten over de verschillende vijvers die ieder een eigen karakter vertonen.

Andere tuinen open op 22 juni, 16 juli en 17 augustus:

de tuin van dhr A. Zantingh, Valckenboschlaan 12 en van de Stichting Sociale Paedagogie, Valckenboschlaan 8, o.l.v. dhr Zantingh (tel. 03404-25160), beide te Zeist. In de omgeving zijn voorts openbaar toegankelijk: de tuin van het Slot Zeist en de dieptetuin van Zeist (Van Tetslaan 2).

Jongere Tuinkunst

Onder dit hoofd treft de lezer 4 onderwerpen aan die betrekking hebben op jonge tuinarchitectuur:

- * de aankondiging van een bewerking van onze Rapporten over Nederlandse Tuinarchitectuur 1850-1940;
- ** zes tuinen, voorbeelden van (jongere) tuinkunst uit de periode 1850-1940, die door de Provincie Noord-Holland genomineerd zijn voor de monumentenlijst;
- *** de aankondiging van een video over Twentse Buitenplaatsen, gebaseerd op een inventarisatie van de jongere bouwkunst en de cultuurhistorische waarde van buitenplaatsen uit de periode na 1850 in Twente;
- **** een artikel over bouwen in Twente in het industriële tijdperk, waarbij de tuin- en landschapsarchitectuur een grote rol speelde.

** Zes tuinen op de nominatie van de monumentenlijst

Zes tuinen, voorbeelden van (jongere) tuinkunst uit de periode 1850-1940, zijn door de Provincie Noord-Holland voorlopig geplaatst op de provinciale lijst van beschermde monumenten.

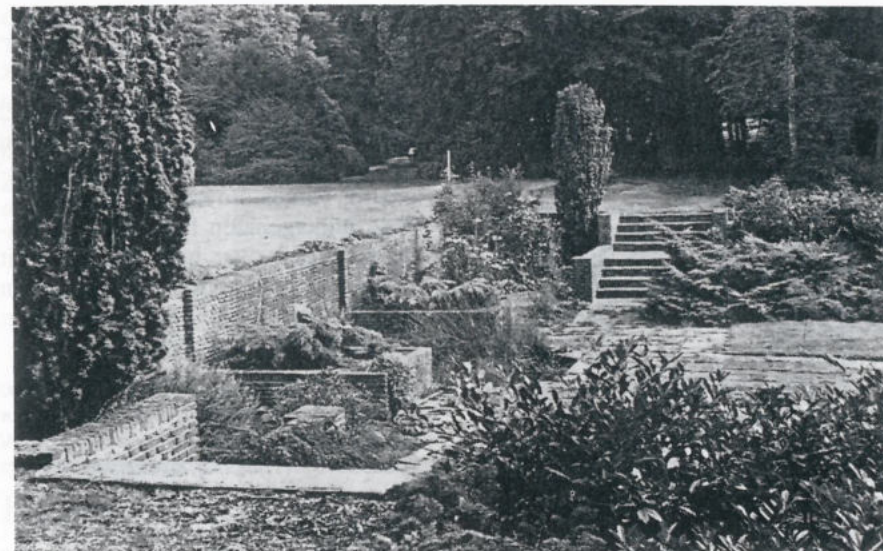
De Nederlandse Tuinenstichting heeft reeds jaren geleden, na het verschijnen van de door haar in 1986 uitgegeven *Rapporten Nederlandse Tuinarchitectuur 1850-1940*, bij een paar provincies het verzoek ingediend om tot bescherming over te gaan van tuinen die in de periode 1850 tot 1940 door tuinarchitecten van naam zijn ontworpen, onder anderen Leonard Springer, Dirk Tersteeg, Hugo Poortman, Henri Copijn en Carl Petzold.

Na jaren van hernieuwd onderzoek en inventarisatie door het Bureau Monu-

* Nederlandse Tuinarchitectuur 1850-1940, een uitgave van de Walburg Pers

Dit boek is gebaseerd op de twee wetenschappelijke Rapporten die in 1986/1987, in opdracht van de Nederlandse Tuinenstichting, zijn vervaardigd door Bonica Zijlstra. Lucienne van Ek heeft de teksten bewerkt tot een interessant, rijk geïllustreerd boek over leven en werken van 9 beroemde tuinarchitecten: Henri Copijn, Leonard Springer, Hugo Poortman, Dirk Tersteeg, John Bergmans, Carl Petzold, Dirk en Pieter Watez, en Samuel Voorhoeve.

192 pagina's, illustraties zwart/wit en kleur, gebonden, formaat 22x28cm, ISBN 906011.7212, Walburg Pers, onder auspiciën van de NTs. Donateursprijs f 47,50 (winkelprijs f 59,50).

Zuiderhof te Naarden

mentenzorg van de Provincie Noord-Holland, waarbij de lijst van te beschermen tuinen nog door de provinciale medewerkers werd aangevuld, is ten slotte een selectie gemaakt. Zes tuinen in Bloemendaal, Naarden en Hilversum, met de bijbehorende huizen, zijn op de bovengenoemde lijst geplaatst:

*Saxenburg te Bloemendaal, ontwerp 1919
Groot-Zomerzorg te Bloemendaal, ontwerp 1912
De Duinen te Naarden, ontwerp 1920
Zuiderhof te Naarden, ontwerp 1928
Bijenschans te Hilversum, ontwerp 1918
Uitwijck te Hilversum, ontwerp 1921*

Deze tuinen zijn alle ontworpen door D.F. Tersteeg.

Hiermee is de Provincie Noord-Holland de eerste provinciale overheid die overgegaan is tot (weliswaar nog voorlopige) plaatsing van tuinen op de monumentenlijst!

*** Twentse Buitenplaatsen op video

De meeste van deze buitenplaatsen, vaak in relatie tot de textielindustrie, dateren uit de periode na 1950. Vele villa's en parken delen het lot van sloop en functieverandering. Soms werden de tuinen met de huizen verkaveld tot villawijkjes. Het doel van de werkgroep die de video maakte, is om steun en aandacht te vragen bij de overheden voor het behoud van de Twentse buitenplaatsen. De video is gemaakt met financiële bijdragen van een aantal instellingen, waaronder de Nederlandse Tuinenstichting!

**** De Jongere Bouwkunst in Twenthe

Naar aanleiding van een tentoonstelling in het Rijksmuseum Twenthe schreef J.W. van Beusekom een artikel waarin hij vooral de jongere tuinkunst nader belicht. Dit artikel is helaas te uitvoerig om in dit bestek te worden geplaatst. De redactie houdt het artikel in portefeuille voor een volgend *Tuinjournaal*.

Nieuwe Boeken

Tuinen in Nederland, nieuwe editie

In april 1991 is een nieuwe editie verschenen van *Tuinen in Nederland*, een uitgave van uitgeverij Terra onder auspiciën van de Nederlandse Tuinenstichting. Bij het lezen van de verschillende tuinverhalen valt op hoe een nieuw elan zich bij de tuineigenaren heeft ontwikkeld. De geestdrift waarmee vele, vaak wat oudere bezitters van een flinke lap grond aan het experimenteren zijn met tuinkamers, wilde bloemenweiden en indrukwekkende vaste-plantenborders is verrassend. Tuinieren is het afgelopen decennium steeds populairder geworden met als resultaat een groot aantal bijzondere, originele tuinen die ook in de laatste tijd zijn ontstaan.

De tuinen in dit boek zijn uiteraard weer andere dan de tuinen in het eerste boek *Tuinen in Nederland* dat in 1982 is verschenen, eveneens onder auspiciën van de NTs. Dat boek, onder redactie van Arend Jan van der Horst en Kitty de Smit-Kremer, bleek een enorm succes te zijn en beleefde ook een tweede oplage.

Wellicht zijn enkele van de in deze nieuwe publikatie getoonde tuinen mede ontstaan als gevolg van het eerste boek.

In de nieuwe editie zijn de tuinen op een andere wijze geselecteerd. Fotografie Marijke Heuff heeft vanaf de jaren zeventig Nederland afgereisd op zoek naar alle plaatsen waar zij een mooie tuin vermoedde. In haar enorme archief is de tuinontwikkeling vastgelegd. Zij heeft een eerste keuze gemaakt uit dit archief en deze selectie is later aangevuld met suggesties van A.J. van der Horst. Zo is een interessant overzicht bijenge-

bracht dat laat zien hoe smaak en gevoel voor stijl in ons land een hele reeks van fraaie tuincreaties hebben voortgebracht. Tuinen om trots op te zijn.

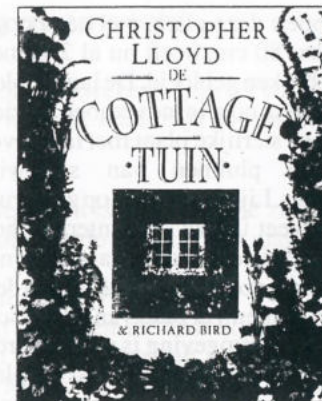
Vele tuineigenaren leverden informatieve teksten over hun tuin voor dit schitterend boek onder eindredactie van A.J. van der Horst. (Tekstbewerking: Monique M.C. Nederveen.)

Uitgeverij Terra, Zutphen; formaat: 25x35cm; 200 pag.; geïll. met 250 kleurenfoto's van Marijke Heuff; gebonden met stofomslag; ISBN 90 6255448 2. (Tijdelijke donateursprijs f 99,- actienr. 712-071 (excl. verzendk.), winkelwaarde f 125,-.

De Cottage Tuin

In februari jl. verscheen bij uitgeverij Terra de Nederlandse vertaling van *The Cottage Garden* van Christopher Lloyd en Richard Bird. Liefhebbers van romantische tuinen kunnen in dit kleurrijke informatieve boek hun hart ophalen. Het boek bevat onder meer een beschrijving van de historische ontwikkeling van de cottagetuin: van eenvoudig groentetuintje tot een ruimte vol weelderige bloemenpracht. De verschillende soorten cottagetuinplanten komen uitgebreid aan de orde zoals de keukenkruiden en de bijen- en vlinderplanten. Met behulp van de schitterende foto's van Jacqui Hurst en gedetailleerde plattegronden laten de schrijvers ook zien hoe planten, tuinstructuren en andere elementen, zoals water en levende have, op tal van manieren kunnen worden gecombineerd voor het creëren van uiterst aantrekkelijke, gevarieerde en praktische cottagetuinen. Dit boek is een aanwinst voor elke tuineigenaar.

Christopher Lloyd & Richard Bird, *De Cottage Tuin*, een uitgave van uitgeverij Terra, 1991 Zutphen. [Vert. Monique M.C. Nederveen; plantenadviezen Hans L.R. van Hilst. Oorspronkelijke titel: *The Cottage Garden*; London, 1990]; formaat 23 x 28cm; 192 pag.; geheel in kleur geïll.; foto's Jacqui Hurst; gebonden met stofomslag; prijs f 49,90.

Kweken op het schrale Veluwe droge zand

Hans Kramer vertelt over zijn kwekerij 'De Hessenhof' in Ede, gespecialiseerd in vaste planten, varens, siergrassen en rotsplanten.

Onze kwekerij bevindt zich boven op een stuwwal, waaronder pas na een meter of 15 enig grondwater in zicht is. Bovendien bestaat de toplaag slechts uit 25cm zwarte grond gemengd met kiezels. Hieronder zit tot het grondwater slechts arm geel zand gemengd met alweer kiezels en grotere zwerfkeien. Gezien de beukenbossen in het omringende landschap moet er toch iets uit die bodem zijn te halen. En ook zijn er vele vaste planten die het hier goed naar de zin hebben, maar hierover later.

Op het stuk grond wat nu de kwekerij is, groeide tot zo'n 70 jaar geleden alleen maar wat heide. Van lieverlee is het bebouwd en toen het 8 jaar geleden omgewerkt werd tot kwekerij, was het weiland. Het weiland is stukje voor beetje omgeploegd; over het geploegde gedeelte werd dan in de herfst van dat jaar een dikke humuslaag van ca. 70cm blad aangebracht om deze schrale grond

vruchtbaar te maken. Nadat de grond in het volgende voorjaar met een spifrees diep was doorgewerkt, bleef deze strook verder het hele seizoen braak liggen zodat alles goed verteerde. Het jaar daarop kon er dan eindelijk geplant worden.

Deze stukken grond zijn hoofdzakelijk ingeplant met de moederplanten, een onmisbaar onderdeel van de kwekerij. Het onderhouden en goed op naam houden van deze planten vergt bijna net zoveel tijd als de opkweek van de verkoopbare planten. Op het moment is er ongeveer 5000m² beplant met moederplanten. Hier liggen ook de proefbedden waar nieuwe en onbekende soorten eerst worden getest voor eventuele vermeerdering. Zo is er de afgelopen jaren geëxperimenteerd met o.a. een 15-tal *Crambe*-soorten. De meeste zagen er nogal wild uit met veel blad en weinig bloem. Er waren echter 2 uitschieters bij. Een hiervan wordt echt

een top: deze plant, met een hoogte van max. 80 cm, heeft nu al 2 zomers onafgebroken gebloeid. De laatste bloemen waren nog in november te zien. Het is een sierlijke plant met licht overhangende pluimen van spierwitte bloempjes. Lijkt een beetje op gipskruid. Helaas weet ik van de winterhardheid nog te weinig en ook de naam moet nog worden uitgezocht. Meestal komen deze planten binnen via zaad van botanische tuinen; de naamgeving is merkwaardig genoeg vaak niet goed. Als de plant verder ook goed voldoet, kan hij over een jaar of drie aangeboden worden.

Op de proefbedden staan ook nog andere plantengeslachten, onder meer *Stipa*, *Euphorbia*, *Lysimachia*, *Salvia* en *Geranium*. Ook worden hier zaaisels van verschillende kruisingen uitgeplant, onder andere van de *Agapanthus* voor het verkrijgen van een winterharde lage donkerblauwe vorm.

Omdat alle planten op de moederbedden zo makkelijk en goed groeiden, ontstond het idee om het mooiste blad te gaan composteren en daarin te gaan op potten. Dit wordt al een jaar of 5 gedaan en de planten groeien er prachtig in. Ze groeien niet te snel en te slap, maar blijven mooi gedrongen met een donker-groene kleur. Het overwinteren gaat makkelijk omdat deze potgrond erg snel water doorlaat. Ook hoeft er bijna niet bijgemest te worden. Het enige nadeel is dat er 's zomers veel vaker water gegeven moet worden, maar daar zijn we hier wel aan gewend. Wel moeten we oppassen met ingekochte planten, die in het gebruikelijke turfmengsel zijn opgepot. Deze lopen gevaar te verzuipen tussen de andere planten. Daarom kweken we alle aangeboden planten van begin tot eind zelf op.

De nog onbekende *Stachys iva* had de afgelopen zomer weinig of geen water

nodig. Deze uit Joegoslavië afkomstige plant heeft mooie platliggende zilvergrijze twijgen met verrassend grote citroengele lipbloemen. De afgelopen 3 winters heeft deze plant prima overleefd. Andere uitschieters van dezelfde plantenfamilie waren *Dracocephalum forrestii*, een bossige plant met donker-groen lijnvormig blad en talrijke donkerblauwe bloemen. Ook *Nepeta* 'Walkers Low' deed het in de droge warme grond uitstekend. Een eerste klas plant, die het gewone kattenkruid ver achter zich laat.

Alle vlinderbloemigen hebben zich prima staande gehouden. De *Baptisia* b.v. heeft geen enkele keer water nodig gehad. Naast de bekende *B. australis* heeft de eveneens mooie *B. tinctoria* zich goed laten zien met haar donkergele trossen en zachtgroene loof. Er is ook nog een witbloeiende soort, maar die heeft hier nog niet gebloeid.

De verwante heester die tot in het late najaar opviel, was *Lespedeza thunbergii* met zijn enorme neerhangende pluimen van purperroze erwtebloemen. Zo'n rijke bloei als dit jaar heb ik nog niet gezien. De nieuweling *L. dielsiana* zal nog wel een jaartje wachten alvorens te bloeien.

Komt u zelf ook eens kijken naar deze schoonheden en vergeet vooral niet uw mening over bepaalde planten te geven! Het helpt ons zeer bij de beoordeling van de nieuwelingen.

Kwekerij 'De Hessenhof', Hessenweg 41, 6718 TC Ede, tel.: 08380 - 17 334. Geopend maart t/m nov. op vrij en za tussen 8 en 17 uur; of volgens telefonische afspraak. Vanaf begin dec. tot eind feb. (afh. v/h weer) is de kwekerij alleen na afspraak open.

Een heldere vijver in biologisch evenwicht

Harmke Albers heeft samen met haar echtgenoot een kwekerij opgezet voor vijverplanten. Een van de belangrijkste onderdelen van een natuurlijk evenwicht in de vijver zijn de zuurstofplanten.

Wij zijn er trots op dat vrij zeldzame dieren als ringslang, groene kikker, salamander, hagedis, hazelwormen niet te vergeten het ijsvogeltje bij ons hun leven willen leiden. Het beste bewijs dat niet alleen het water volkomen in evenwicht is, maar dat ook de overige natuurelementen in volledige harmonie met elkaar zijn. Met veel zorg en enthousiasme proberen wij dan ook dit in stand te houden.

Afhankelijk van onze tijd besteden wij veel tijd en aandacht aan het voorlichten van onze gasten. Pas echt tevreden is de vijverliefhebber die de bodem van zijn vijver kan zien en zo kan genieten van al dat waterleven.

Een natuurlijk evenwicht

Een vijver kan troebel worden door verschillende factoren: onvoldoende zuurstofplanten; veel rottend materiaal; veel algengroei; een overvloed aan bemestingsstoffen of een verkeerde viskeuze (wroeters i.p.v. insectenjagers).

Planten nemen kooldioxyde op en geven zuurstof af; vissen nemen zuurstof op en geven kooldioxyde en uitwerpselen af; rottend materiaal levert voedsel voor het vijverleven en algen zijn ware zuurstofverslinders.

Wanneer de voedselmakers en -verbruikers (hiertoe behoren ook de bacteriën en micro-organismen) met elkaar in balans zijn, dan heeft u een natuurlijk evenwicht bereikt. Dit betekent dat er niet te veel voedsel overblijft waardoor die groene zwevende alg niet kan leven.

Alleen dan is er voldoende zuurstof en kooldioxyde voor dier en plant.

Een goede vijverstart

Wij proberen de nadruk te leggen op een goede vijverstart omdat vijverwater levend is en onderhevig aan allerlei invloeden. In b.v. een komvormige of ondiepe vijver zal het water heel snel warm worden waardoor de alg zich in recordtijd zal kunnen ontwikkelen. Maar bovenal proberen wij duidelijk te maken dat de zuurstofplanten weliswaar een onderdeel zijn van een natuurlijk (biologisch) evenwicht, maar dan wel een van de belangrijkste onderdelen. Deze planten bevorderen een gezond vijverleven o.m. op de volgende wijze:

- zij nemen de door vissen afgegeven kooldioxyde op
- zij geven de onmisbare zuurstof aan het water af
- zij dienen als schuil- en broedplaats
- zij dienen als voedsel en medicijn voor vissen

De zuurstofplant is als het ware de spil van het rad van de natuurlijke kringloop in de vijver. Een feit dat wij serieus onderkennen en proberen over te dragen aan onze gasten.

Vanzelfsprekend zit het chemische proces heel ingewikkeld in elkaar. Hierbij is sprake van o.a. voedselketen, fotosynthese, biotoop en stikstofkringloop. Wanneer u daarin geïnteresseerd bent, kunt u bij onze kwekerij het een en ander nog eens rustig doorlezen t.m.v. de vijvers met elk hun eigen karakter.

Zuurstofplanten ofwel onderwaterplanten

De benaming zuurstofplanten is een beetje misleidend, immers alle planten geven zuurstof. Een duidelijkere benaming is misschien 'onderwaterplanten', d.w.z. planten die altijd onder water blijven; alleen hun bloeiwijze kan boven het water uitkomen. Maar voor het gemak noemen wij ze zuurstofplanten. Hun zuurstof geven ze voor de volle 100% aan het water af omdat ze altijd onder water blijven. Een van de kenmerken is dat de bladeren door het water gedragen worden en niet door houtachtige stengels. Hoewel o.a. de waterlelie, plomp, watergentiaan ook door het water gedragen worden, rekenen wij deze niet tot de z.g. zuurstofplanten omdat hun bladeren op het water drijven en hun zuurstof dus hoofdzakelijk aan de lucht afstaan.

Kruidentuinen zijn een trekpleister voor vlinders

De redactie werd de laatste maanden overstelpt met uitgaven over vlinders en met persberichten van de Vlinderstichting te Wageningen.

Vlinders kijken in het bos, Inge van Halder. Dit boekje, een uitgave van de Vlinderstichting (1990), is het eerste deel van de nog te verschijnen reeks *Vlinders in het Nederlandse Landschap*. Met kleurenillustraties. Prijs: f 9,90 (excl. verzendk. f 3,50, t.n.v. De Vlinderstichting in Wageningen).

Vlindervriendelijk openbaar groen, G. van Donkersgoed, I. van Halder, F. van Linden. Eveneens een uitgave van de Vlinderstichting (1990). Het thema van dit boekje is: een ander groenbeheer

Het glanzend fonteinkruid

Een van de beste en sterkste zuurstofplanten is het glanzend fonteinkruid dat sterk assimileert met zijn grote bladeren. Ook aarvederkruid, waterranonkel en waterpest zijn goede zuurstofleveranciers, hoewel de laatste twee wel enige eisen aan het water stellen en in sommige vijvers helemaal kunnen verdwijnen. Het beste is de zuurstofplanten (m.u.v. enkele drijvende soorten) in mandjes te poten en de bodem van de vijver niet met grond te bedekken omdat anders met opschoonwerkzaamheden het water verontreinigd wordt en vertroebeling ontstaat.

Vijverplantencentrum 'Midden-Veluwe', Gortelseweg 29, 8171 RB Vaassen, tel. 05788-2614. Openingstijden: 1 april tot 1 oktober, ma t/m vr 14-17 uur en za 10-16 uur.

met vlinders en de beheersmaatregelen. Prijs: f 25 (excl. verzendk.).

Uw tuin vol vlinders, Liesbeth ten Halder-van Hees en Tim Pavlicek-van Beek. Dit boekje is de meest recente uitgave van de Vlinderstichting (1990).

Het bevat informatie en adviezen over tuinen die aantrekkelijk zijn voor vlinders. Prijs f 21,50 (excl. verzendk.).

Vlinderstichting, Postbus 506, 6700 AM Wageningen.
Tel. 08370 - 24 224 / 11 220.
Gironr.: 51 34 425.

Bij de Nederlandse Tuinenstichting aangesloten kwekerijen

Kwekerij Abbing Odijskerweg 38B, 3709 JK Zeist	03438-13741
Belle Epoque Rozenkwekerij Oosteinderweg 489, 1432 BJ Aalsmeer	02977-42546
De Bloemenhoek Utrechtseweg 275, 3732 HA De Bilt	030-203451
Rozen- en Handelskwekerij Buisman BV Oenerweg 16, 8181 RH Heerde	05782-1530
Kwekerij De Egelantier Verlengde Boterdijk 10, 9765 ED Paterswolde	05907-5418
Jos Frijns & Zn Boom- en Rozenkwekerijen Groot Welsden 30-32-1, 6269 EV Margraten	04458-1246
Kwekerij 'De Hessenhof' Hans Kramer Hessenweg 41, 6718 TC Ede	08380-17334
Coen Jansen - Vaste Planten Ankummer Es 15, 7722 RD Dalfsen	05293-3124/4086
Kwekerij 'Joghmanshof' Laageinde 3, 4013 CT Kapel-Avezaath	03446-1415
Kies, Hoveniersbedrijf Boomkwekerij Beerten 4, 5081 AN Hilvarenbeek	04255-1333
De Kleine Plantage (in het noorden) Handerweg 1, 9967 TC Eenrum	05959-1604
Koelemeijers Tuinen, 20 modeltuinen Purmerenderweg 44, 1461 DD Z.O. Beemster	02998-1537/1893
W. van Leeuwen, Buxuskwekerij en Topiary Burg. Padmosweg 80, 3648 BJ Wilnis	02979-81489
Vijverplantencentrum 'Midden-Veluwe' Gortelseweg 29, 8171 RB Vaassen	05788-2614
Fa. Nimfea - Gebr. van Tol Vossenburchkade 113, 2805 PD Gouda	01820-11451
Kwekerij Oud Clingendaal Laan van Oud Clingendaal, 2245 CH Wassenaar	01751-79378
P.H. Oudolf, Vaste planten, bamboes en siergrassen Broekstraat 17, 6999 DE Hummelo/Keppel	08348-1120
Kwekerij Overhagen, zomerpluk-tuin, aparte éénjarigen Biljoen 9, 6883 JH Velp	085-620884
Tuincentrum Pouwelse Berlagestraat 1, 4383 BG Vlissingen	01184-65375
Kwekerij 'De Rhulenhof' Kleefseweg 14, 6595 NN Ottersum	08851-18039
K.C. Spaan Kromme Rade 5, 1241 LK Kortenhoef	035-62171
Kon. Bloembollen- en Zaadhandel Van Tubergen BV Achterweg-Zuid 33, 2161 DX Lisse	02521-19030
Kwekerij Wiebe Wesstra Slinke 6a, 8433 LW Haulerwijk (bij Oosterwolde Fr.)	05161-1448
Pieter Zwijnenburg Jr Halve Raak 18A, 2771 AD Boskoop (fax 01727-18474)	01727-16232

Op verzoek van de kwekers wordt u verzocht bij aankopen/bestellingen uw Tuinpas te tonen resp. uw **donateursnummer** te vermelden.

Catalogi van Kwekers

Bij *Kwekerij De Bloemenhoek*, Universiteitsweg 2A/Utrechtseweg 275, De Bilt, tel. 030 - 203451, is de catalogus 1991-1992 te bestellen à f 15.— incl. verzendkosten.

Via een codesysteem kunt u lezen wanneer bepaalde planten leverbaar zijn. Voor aankoop van een specifieke plant is het aanbevelenswaardig eens op te bellen of de plant beschikbaar is. Aardig is de informatie over b.v. de *Acanthus*, die (ofschoon uit Griekenland afkomstig) prima winterhard is. Laat men bij verplanten een stukje wortel zitten, dan komt de plant op dezelfde plek terug.

In de catalogus van *Van Tubergen*, Kon. Bloembollen- en Zaadhandel te Lisse, Achterweg-zuid 33, tel. 02521 - 19030, valt de verzameling kuip- en potplanten voor de patio op.

Ook aan de collectie lelies zijn interessante soorten toegevoegd zoals de *Lilium cernuum* en de witte vorm van *L. martagon*. Het bekijken van de fraaie catalogus lijkt het tuinseizoen dichterbij te brengen.

De catalogus van *De Limieten*, Naarderstraat 298a te Huizen, tel. 02159 - 44663, onderscheidt zich o.a. door fraaie foto's van zijn assortiment bomen, heesters en haagbeplanting: vooral de hulstspecialiteiten - waarom de kwekerij bekend is - zoals de *Ilex aquifolium*

'Siberia', een primeur die op de internationale markt in 1991 wordt uitgebracht.

Hulst en *Taxus* is ook de beplanting bij de inzending van De Limieten op de Floriade in 1992, waarover wij t.z.t. meer zullen melden.

De Zaadgids 1991 van Zaadhandel *Amerika*, Hoofdstraat 257 te Hoogezand, tel. 05980 - 92943, is te bestellen voor de aanschaf van allerhande soorten zaden, van meststoffen en bodemverbetersaars.

De catalogus van *De Hoveling*, Oost-einde 27a te Berkenwoude, tel. 01826 - 2555, biedt een keur van ouderwetse tuinplanten, bijzondere heemplanten, winterharde camelia's en antieke en zeldzame rozen.

Zoals eerder gemeld heeft De Hoveling de zeldzame rozesorten van Belle Epoque uit Oostvoorne overgenomen. Om een keus te maken uit de vele rozegereuten en -kleuren kunt u het beste ter plaatse gaan kijken.

Fuchsia's Mathijssen die zich specialiseert in fuchsia's, pelargoniums en orangerie(kuip) planten. Ook de catalogus van deze kwekerij is weer te bestellen bij Wolfhoeksestraat 9, Reeth (bij Elst), tel. 08819 - 72003.

De z.g. **Open Tuinweek** is van zaterdag 13 t/m 20 juli a.s. U kunt er overigens alle weekdays ook terecht!

INDEX	
Voorwoord	1
Méer donateurs	2
Nieuws secretariaat	2
Patricia v. Roosmalen	3
Toespijkruiden, Muiderstot	5
Boerhaavehuis	7
Schaloen	9
Boerderijtuin, Eext	11
Theol. Hogeschool, Kampen	13
Verfplanten Openluchtmuseum	14
Ton ter Linden	15
Klooster Ter Apel	17
Toverplanten	19
Kruidhof Elburg	21
Symposium 1990	22

Bodembedekkers (vervolg)	25
Evenementenkalender	27
Donateursdagen	28
Tuinplantwinkels	29
Amsterdamse Hortus	29
Tuindagen Beeckestein	30
Pauwhof	30
Tuinshops	32
Walenburg en Lunenburg	33
Jongere Tuinkunst	34
Nieuwe boeken	36
Hessenhof	37
Vijverplantencentrum	39
Vlinders	40
Kwekers	41
Catalogi kwekers	42

(advertentie)

Stijlvol zitmeubilair voor tuin en park

BarlowTyrie

Stijlvol massief teakhout,
weinig onderhoud vergend.

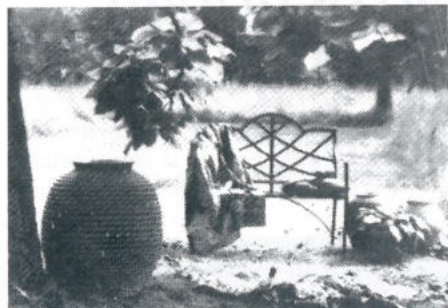
Voor tuin, serre, park en interieur. Parkmeubilair van hard, sterk, mooi, duurzaam en nauwelijks onderhoud vergend teakhout. Ook met kussens, inscriptie en fraaie parasols leverbaar.

Volledige documentatie.

Van Valderen
Komfort & Techniek

De Dijk 6 - 5262 LW Vught Tel. 04118-3344 Fax 04118-1525

- tuin- en -terrasdecoraties
- exclusieve meubelen
- terra cotta

Marijke Janssen

Verlengde Heistraat 5, 5836 CC Sambeek (Boxmeer), Tel. 08855 - 75868
(bij kerk Zandsteeg in, over spoor links, 1e rechts).

Open: vrijdag en zaterdag van 10 - 18 uur en volgens afspraak.

kwekerij

de limieten

De Limieten kweekt ze zelf!

Exclusieve beplanting van uitstekende kwaliteit.

Naarderstraat 298A, 1272 NT HUIZEN NH
tel. 02159-44663, geopend ma-za 8.00-17.00 uur

EEN KRUIDEN TUIN ...

... maar u mist nog

- 'n buxus- of beukenhaag
- in vorm gesnoeide taxus
- een solitaire conifeer
- rhododendrons van 1,5 m
- heesters en vaste planten?

Antieke Tuinrozen

HOVELING PLANT - Berkenwoude - Tel. 01826-2555

Geurende Belle Epoque soorten w.o.:

- perk- en struikrozen
- klimrozen
- Nieuw-Engelse rozen
- rozen met rijke botteldracht
- bodembedekkende rozen

OOK VERKRIJGBAAR BIJ VELE REGIONALE TUINCENTRA IN NEDERLAND

KATALOGUS '91
- met opgave van tuincentra-
verkoopbaar na
storting van f7,50
op girorekening
5699250 t.n.v. Julie
Ruys, Berkenwoude.

Tuintechnisch Advies Bureau J. F. Landzaat

Speciaal voor de kruidentuin !!!
B.C.K. - Wormenmest

Vraag onze bestellijst, bel.: 03430 - 16083
of schrijf:
Vogelweide 103, 3941 NG Doorn

Op uitnodiging van Piet Oudolf geeft Roy Lancaster, een van de belangrijkste autoriteiten op plantengebied in de wereld, een lezing over zijn reis door China getiteld:

Travels in China - A Plantman's Paradise

De lezing wordt gehouden op 14 augustus a.s. bij Oudolf in Hummelo.

Kaarten à f 7,50 zijn verkrijgbaar op de kwekerij tijdens de openingsuren en bij Boekhandel Architectura en Natura, Leliegracht 44, Amsterdam

Rozen- en handelskwekerij

BUISMAN B. V.

Sinds 1912

Gespecialiseerd in rozen.

NU OOK VOOR AL UW:

- bomen
- heesters
- coniferen
- bos- en haagplantsoen
- klimplanten
- vaste planten

Oenerweg 16, 8181 RH Heerde, Tel. 05782-1530

CREATION
**HAN
NJIO**

SEIZOEN 1991

Vanaf mei tot september is de tuin geopend op afspraak.
INFO bij voorkeur tussen 19.00-21.00 uur. Tel. 04407-2312.
Adres: CENTRUM VOOR TUINKUNST, Gasthuis 8A, Bemelen (L).

VOORJAARSEXPOSITIE

Verkoopexpositie in de tuin op zondag 25/5, 2/6 of 9/6.
telkens van 10.00-17.00 uur. Entree: fl. 7,50 p.p.
Expositie van o.a. meubilair, oosters en gepateneerd
aardewerk, smeedijzer en glaswerk; een en ander in samen-
werking met bloemist ERIK PEETERS te Antwerpen/Schilde.

TUINPROJECTEN

Van advies tot ontwerp, van tuinontwerp tot tuinaanleg.
van interieur tot buitensconstructies: NIETS ONMOGELIJK!
Informatie over tarieven en ontwerpkosten, verkoopprijzen
van tuin- en serremeubilair of smeedijzer objecten wordt
U op verzoek kosteloos toegezonden of schrift naar:
CREATION HAN NJIO, Postbus 4130, 6202 PA Maastricht.

ONTWERPER/TUINARCHITEKT

HAN NJIO

TUINEN • MEUBELS • OBJECTEN

BON TON

tuinornamenten

Engelse
bronzen, loden en stenen
tuinornamenten

zoals:
vazen, vogelbaden,
beelden en fontein

Ton van Rijsbergen
Wildenborchseweg 13
7251 KB Vorden, 05752 - 6763
open: di. t/m za, 10-17 uur

'De Blommerie'

Gemma-Mieke Scheurs
Geneijgen 1
Grathem L.; 04748-2039
Vr + Za 14 - 17 uur
of na tel. afspraak

- * Huis- en tuindecoratie
- * Zijden bloemen en -boeketten
- * Ruime keuze rozenbogen, standaards
- * Engelse tuinbanken enz.
- * Aparte éénjarigen vanaf half mei

Div. cursussen, uniek in het zuiden:

- Engelse wandtableaus
- Stencilling
- Cursus 'Afternoon tea'

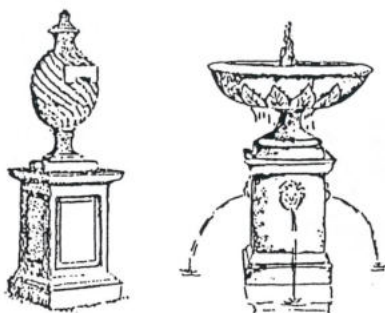
CHILSTONE

De Chilstone zandstenen ornamenten zijn een vermaard gegeven in de klassieke tuinkunst. Door hun nauwgezette afwerking kan men de kopieën nauwelijks van het origineel onderscheiden. Hun exclusieve karakter staat garant voor een unieke tuinverfraaiing. Ook in een stijlvol interieur komt Chilstone goed tot zijn recht.

Onze kollektie omvat: klassieke beelden, tuinvazen, urnen, fonteinen, zonnewijzers, banken, obeliskken, zuilen, sokkels, tempels, portieken, ballustrades, inkompalen, e.a.
Heeft U interesse? Breng een bezoek aan onze showtuin, of vraag onze catalogus aan.

Voor meer informatie:

Ineke GREVE te Heerlen, Nederland
Tel. 045 - 710.470

G. CHANDESAIS te Schoten, België
Tel. 03/658.00.36 Fax.658.63.02

'de Tuinerij'

buro voor
tuinarchitectuur
galerie voor tuininrichting

- tuinontwerpen
- tuinrenovatie
- tuinmeubilair
- tuininrichting

voorsfeer in uw tuin

Van 5 mei t/m 9 juni
expositie Beeldende Kunst

Geopend, ook voor tuinadviezen, wo, do, vr,
14.00 - 17.00 uur. Overige dagen op afspraak.
Tijdens expositie ook za en zo 14.00 - 17.00 uur

Marianne Horsman, Stationsweg 169, 2182 BK Hillegom, Tel. 02520 - 20667

Bijzondere Heemplanten

HOVELING PLANT - Berkenwoude - Tel. 01826-2555

Keuze uit: • beschermde soorten
• bodembedekkers
• planten voor moeras- en waterkant
• schaduwbloeiërs

OOK VERKRIJGBAAR BIJ VELE REGIONALE TUINCENTRA IN NEDERLAND

KATALOGUS '91
-met opgave van
tuincentra-
verkrijgbaar na
storting van f 7,50
op girorekening
4808129 t.n.v. Julie
Ruys, Berkenwoude.

TUINEN

Stijlvol, verrassend
open: 16 mei tot 1 okt.
di. t/m za.: 10-17 uur
zo.: 13-17 uur
Kleefseweg 14 Ottersum
gemeente Gennep

DE RHULENHOF
Kwekerij & Tuinen

KWEKERIJ

Bijzonder in vaste
planten en kuipplanten
di. t/m za.: 10-17 uur
catalogus:
f 6,- op giro 140726
Tel. 08851-18039

Franse glazen groeistolpen

Eierlampen, verschillende kleuren en maten

Kleine en grote antieke Hekseballen, alle vijf kleuren

Vogelkooien

Uit eigen verzameling

P. H. Giesberger, 01736-2021

TUINENREIS NAAR ZUID-FRANKRIJK

25 mei - 2 juni 1991

- Mevrouw M. Desmarets, een Nederlandse tuinarchitecte in Frankrijk, neemt u mee naar o.a. de botanische tuinen Hanbury in Ventimiglia en Menton, het Phoenixpark te Nice, de exotische tuin 'Jardin d'Eze' en 'le Jardin Exotique' in Monaco.
- Ook worden particuliere tuinen bezichtigd zoals La Chèvre d'Or in Biot, Villa Thuret en Les Jardins de la Fondation Ephrussi de Rothschild; evenals een rozenkwekerij in Cap d'Antibes, het Museum 'Fondation Meaght' in St. Paul de Vence en Musée Picasso in Antibes.
- Standplaats van deze reis is Menton, in Hôtel du Parc op basis van halfpension. Heen- en terugreis per KLM lijndienst. Reissom f 2390,-.
- Een uitvoerig programma is op aanvraag gratis verkrijgbaar bij: Raptim Reizen, Kon. Julianaplein 7, 2595 AA DEN HAAG tel. 070 - 3820081, b.g.g. 01751 - 14161

arie van 't hoog
mandenmaker

Naar wens gemaakte manden van wilgeteen,
van wilgehout gevlochten tuinafscheidingen.

Lid Sticht. Wilg & Mand.

Hogeweg 11, 8194 LN Veessen (Gem. Heerde)
Nederland. Telefoon 05783 - 1346

Verkoop aan particulieren zaterdag en
maandag van 9.00-17.00 uur.

Blauwekapelseweg 73,
3731 EB De Bilt, tel. 030-202602

PLOEGER DE BILT
VASTE PLANTEN

TEAK TUINMEUBELEN ANTIEK VAN DE TOEKOMST

35 modellen in 62 uitvoeringen
Meubelen zonder onderhoud!

Nederland

- Intratuin Heerenveen
Heerenveen 05130-36250
- Braas Tuincentrum
Scharwoude 02294-3515
- Intratuin de Kersentuin
's Gravenzande 01748-13540
- Intratuin Vreeman
Lochem 05730-52356
- Europatuin Haaxman
Eemnes 02153-14127
- Marijke Janssen Agenturen
Sambeek 08855-75868
- Intratuin Geleen
Geleen 046-743470
- Intratuin Heemstede
tel.: 023-249221

België

- Tuinhobby Algoet
Zwevegem 056-755203
- Bloemen Bulckens-Beirincx
Herentals 014-212545
- Bloemenweelde Bomberna & Zn.
Maldegem 050-716291

SUN FURNITURE

Peart & Co Ltd.England

originele Engelse tuinbanken sinds 1926

Import & Verkoop: K. BEVAART
Singel t/o 508, Amsterdam, tel. : 020-6258282/02526-86275

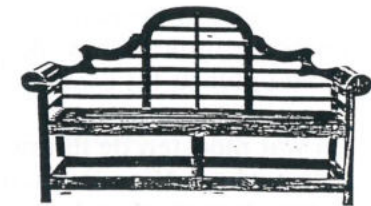
Kleurenfolders op aanvraag

• met duidelijke Nederlandse handleiding
• perfecte kwaliteit en afwerking, alles op maat
• enorm assortiment broeikasaccessoires

VEMAKAS BV
VEMAKAS B.V. Pletering 1-3
Oostwoud N.H. tel. 02291 - 1325

• Grootste kassenshow van Noord Holland.
• rechtstreekse levering aan consument; dus scherpe prijzen.
• onze jarenlange ervaring; uw waarborg voor kwaliteit.

Lutyens bank
plantage teak, 189,5 cm, 45 kg
prijs fl. 2000,-
informatie:

BAURICHTER & VAN VERSCHUER
betaalbare kwaliteit in teak

Kollenbergweg 2
1101 AS Amsterdam
telefoon 020-917569

Ouderwetse Tuinplanten

HOVELING PLANT - Berkenwoude - Tel. 01826-2555
Keuze uit o.m.: • artsenijplanten • ouderwetse groenten en kruiden
• heem- en stinseplanten • geurende rozen van Belle Epoque
• planten voor textielverven • winterharde kamelia's

OOK VERKRIJGBAAR BIJ VELE REGIONALE TUINCENTRA IN NEDERLAND

KATALOGUS '91
- met opgave van tuincentra-
verkoopbaar na
storting van f7,50
op girorekening
5181880 t.n.v. Julie
Ruys, Berkenwoude.

KAWANA
Irissen & Oosterse Papavers

Koen Engelen, Herentalsebaan 126a
2520 Ranst, België. - Tel. 03.3530158

- * schitterende fotogids
- * internationaal erkende kwekerij
- * speciale aanbiedingen

GRATIS

Wat moest u als echte liefhebber zonder de nieuwe generatie fijnkwekers - waarin het oude vak de laatste jaren opbloeit tot voorheen ongekennde hoogten?

En wat moesten de fijnkwekers zonder u; en zonder de betrouwbare Mien Ruys, de veelzijdige Zeeuwse en Limburgse tuinen, de informeel-creatieve Priona-vrienden, de met planten aquarellerende Ton ter Linden . . .?

Neem de laatste nu.

De tuinkunst ten top, zuiver impressionisme. Daarvoor hoeft u bepaald niet naar de tuinen van Monet. Bent u al eens naar Ruinen geweest? Ga op een goed moment, als u echt in de stemming bent, in een niet te droge zomer, en niet na een week van storm en regen. En neem er alle tijd voor.

Voor wie een sensitief gemoed heeft is Ruinen als ervaring ongekend; en onweerstaanbaar krijg je bij het zien ervan meteen behoefte ook zelf méér uit je tuin te halen. Beter gezegd: er meer van jezelf in te leggen.

Zo grijpt alles in elkaar. Want misschien legt u er dan óók wat zaadjes in uit onze **DIKKE ZADENLIJST** (te bestellen door fl. 5,00 te storten op giro 4058000 t.n.v. CRUYDT - HOECK, postbus 1414, 9701 BK Groningen).

Voor kwaliteit moeten we het nu eenmaal van elkaar hebben.

Cruydt - hoeck.

CRYSTAL PALACE

Afmetingen:

Diameter	200 cm
Hoogte	325 cm
Gewicht	600 kg
Aantal zitplaatsen	6-8

Toepassing:

Crystal Palace kan met behulp van een kraan op vrijwel elke gewenste plek worden neergezet (ook op een dakterras).

Accessoires:

Banken en een speciale tafel behoren tot de standaarduitvoering; in de top bevindt zich een bevestigingspunt voor verlichting. Uitneembare schuiframen behoren tot de mogelijkheden.

Informatie:

Pieter van Gendt, Interieurarchitect BNI
Telefoon 020 - 625 19 26
(Ook voor stijlvolle verbouwingen)

L A B Y R I N T H T U I N E X T E R I E U R

TUINKUNST
VORSTVRIJ AARDEWERK
ITALIAANSE PARASOLS

TUINARCHITECTUUR

ORIGINEEL TUINMEUBILAIR

SHOWROOM: VAN OLDENBARNEVELTSTR. 105 3012 GS R'DAM centrum
GEOPEND : DO 10-18 u/VR 10-21 u/ZA 10-17 u.
EN OP AFSpraak TEL: 010-4111694

Winterharde Tuincamelia's

HOVELING PLANT - Berkenwoude - Tel. 01826-2555

- hybridesoorten uit Nieuw Zeeland
- diverse bloemkleuren en -vormen
- vorstbestendig (ca. -18°C); geschikt voor de tuin
- keuze uit verschillende heestervormen

OOK VERKRIJGBAAR BIJ VELE REGIONALE TUINCENTRA IN NEDERLAND

KATALOGUS '91
met opgave van
tuincentra-
verkrijgbaar na
storting van f7,50
op girorekening
4710891 t.n.v. Julie
Ruys, Berkenwoude.

SECRETARIAAT

Herengracht 476
1017 CB Amsterdam
tel. 020-6235058
Girorrek.nr. 1937912
faxnr. 6385851
bankrek.nr. 54.01.60.989 ABN

Medewerkers

Mevrouw P.S. Hulsenbek-Nettl
Mevrouw J.P. Kleiborn
Mevrouw M.I.G. Kroll-Lampe
Mevrouw S.H. de Leur
Mevrouw E.M.A. van Lynden
Mevrouw D. Niemann

Cie. Bloemschikken

Mevrouw A.W.A.C.F. Heeroma
Mevrouw R. Guépin

Open Tuinen Cie.

Mevrouw G. Doorman-v.d. Wall Bake
Mevrouw E. André de la Porte-Kolf
Mevrouw M.O. Muller-Ramondt
Mevrouw E. Swellengrebel-le Roy

ONDERZOEK

NEDERLANDSE TUINEN

Mevrouw drs. C.S. Oldenburger
Cons. LU, Wageningen
tel. 08370-82701

REDACTIE TUINJOURNAAL

Mevrouw P.A. Hengeveld-Brand, eindred.
A.J. van der Horst
Mevrouw drs M.M.C. Nederveen
G.J. Deunk

Drukkerij

Antar-Okx-Veen
Duivendrechtsekade 78
1096 AH Amsterdam

J. de la Haye
Seisdam 22
4331 NT Middelburg
tel. 01180-28574
C.J.M. Janssen
Klein Coolstraat 3
3033 XP Rotterdam
tel. 010-4662584
P.J. Langeveld
Joh. Vermeerstraat 9
2102 BT Heemstede
tel. 023-280434
Mevrouw drs C.C.E. de Smit
Prinses Marijkestraat 34
1077 XD Amsterdam
tel. 020-6793800
Ir L. Vellekoop
(Cie. Walenburg)
Emmalaan 3
4191 EH Geldermalsen
tel. 03455-71439
O. Venstra
(Verkoop Centrale)
Gr. Wichmanlaan 25a
1405 GX Bussum
tel. 02159-49479

RAAD VAN ADVIES

Mevrouw ir E. Hof-de boer
Drs R. de Jong
Mw drs C.S. Oldenburger
Ir H.F. Rampen
Ir T.S. Smith
G.C. Strübbe
Drs H.M.J. Tromp
Mevrouw drs B. Zijlstra

BESTUUR

Voorzitter

Mevrouw H.L.M. van
Verschuer-d'Yvoy
Koepoortstraat 31
6981 AT Doesburg
tel. 08334-74747

Vice-voorzitter

A.J. van der Horst
Prinsengracht 626
1017 KT Amsterdam
tel. 020-6224496
kantoor 020-6257414

Secretaris

Mevrouw P.A.
Hengeveld-Brand
Prinsengracht 610
1017 KS Amsterdam
tel. 020-6265371

Penningmeester

G. Blom r.a.
Rembrandtlaan 19
1231 AB Loosdrecht
tel. 02158-21714

Leden

Mevrouw mr A.A. van Berge
Keizersgracht 697
1017 DW Amsterdam
tel. 020-6221661 (6276260)
Mr J.H. Boerboom
Ravensweerdsweg 30
7213 DX Gorssel
tel. 05759-1695

NATUURREIZEN

Ecuador (Galapagos Eilanden)

Ecuador heeft vele schoonheden van Zuid-Amerika in zich verenigd. Naast een rijke Indiase en voorgekoloniale cultuur is het met name de natuur die overweldigend is. Met tropisch regenwoud en bergtoppen onder de eeuwige sneeuw als uitersten vindt u een scala aan klimaats- en daarmee vegetatiezones. Mogelijkheid deze reis te verlengen met een vaartocht naar de Galapagos Eilanden.

Begleid door Dr. E.J. Schenkan, bioloog
9 - 25 juli / 6335. (Ecuador)
22 juli - 1 augustus / 3665. (Galapagos Eilanden)

Noorwegen - Noordkaap

Eauw zingen de bossen, een schitterende alpine flora en de vele zeldzame orchideeën vormen het tapijt voor de poorten, rendieren, elanden en vele vogels. Rustig genieten van de natuur, cultuur, de middenacht en het majestueuze landschap. Incl. een 3-daagse bootreis met de Hurtigrute naar de Lofoten.

Begleid door Wim Dussel, reisjournalist uit Groningen.
12 juni - 7 juli / 6315.

CULTUURREIZEN

Rome: Antiek, Middeleeuwen, Renaissance en Barok

U wordt rondgeleid over het Forum Romanum, maar ook in een landhuis uit de Renaissance en de 17e eeuw. U wordt ook in de Barok U krijgt de kans om de schilderijen bij kunstwerken van Caravaggio en van Bernini. U bezoekt grote monumenten als de Colosseum, het Vaticaan, maar ook diep verborgen basissen van de eerste christenheid. Op het programma staan het Capitool museum, de musea basillen en een excursie naar Ostia Antica.

Begleid door Drs. H.M.G. Schrijnemakers, historicus
11 - 18 mei / 2.485.

NATUUR CULTUURREIZEN

Veelzijdig Brazilië

Histrie, cultuur en natuur zijn de hoofdthema's van deze reis, met bezoeken aan São Paulo, Salvador, Recife, Brasilia en Rio de Janeiro. Natuurwonderen komen aan hun trekken in het Amazonegebied, het reservaat de Pantanal en de watervallen van Iguaçu. I.s.m. Centro Cultural Holanda-Portugal-Brasilia.

Begleid door Ir. H.P. Huthnagel
20 juli - 10 augustus / 7375.

Mexico Totaal

Unieke reis. Tijdens deze reis staat de ontdekking van het land met zijn rijke pre-Spaanse geschiedenis centraal en vormt de 7 minuten volledige zonsverduistering (solar) in Mexico op de beste locatie voor observatie het schiereiland Baja California/Cabo San Lucas, één van de vele hoogpunten die de reis juist in 1991 zo'n bijzondere karakter geven. Voorbeeld, toegelicht en begeleid door Gert Schilling, wetenschapsjournalist & programmaleider Planetarium Aris.
26 juni - 14 juli / 7760.

TUINENREIZEN

Begleid door Arend Jan van der Horst, Tuinarchitect te Amsterdam.

Spanse tuinen

Prachtige plantentuin in Barcelona en Bienes algeveid met musea, Moorse architectuur en tuinkunst in Cordoba, Sevilla en Granada.
20 september - 28 september / 3.295.

Australië: een onovergeleefde belevenis

Uitvoerlijke en exclusieve tocht langs botanische, historische- en stadsturen in Victoria, Tasmanie, New South Wales en Queensland. Zeer afwisselende landschappen met veel natuurwonder.

15 - 31 oktober / 9895.

ORNITHOLOGISCHE REIZEN

Cap Gris Nez

Door het nauw van Calais vindt de vogeltocht plaats. U brengt ook een bezoek aan de Marquenterre, een nieuw vogelreservaat ten zuiden van Boulogne.

Begleid door Hubert Lehaen, conservator van het natuurreservaat 'Haguen' te Neerpelt, natuur- en vogeltoeganger.
3 - 6 oktober / 495.

Argonne

Een enorme rijkdom aan planten (wilde orchideeën) en vogels, zeer eenvoudige accommodatie.

Begleid door Hubert Lehaen, natuur- en vogeltoeganger.
9 - 12 mei / 495.

STICHTING
NATUUR
CULTUUR
REIZEN

Wilt u nadere informatie over deze reizen, zendt dan deze coupon in een ongefrankeerde envelop naar:

Holland Travel Service
Antwoordnummer 1762
7550 VB Hengelo (O).
Telefoon (074) 47 88 82

Gaarne wens ik informatie over:

Reis naar _____

Onder leiding van _____

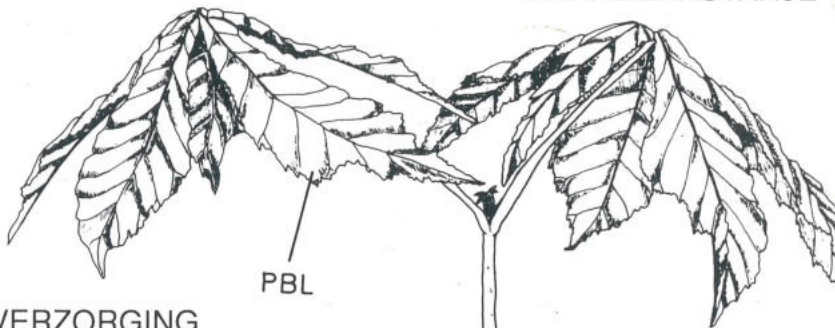
Naam _____

Adres _____

Postcode _____

Woonplaats _____

PAARDEKASTANJE

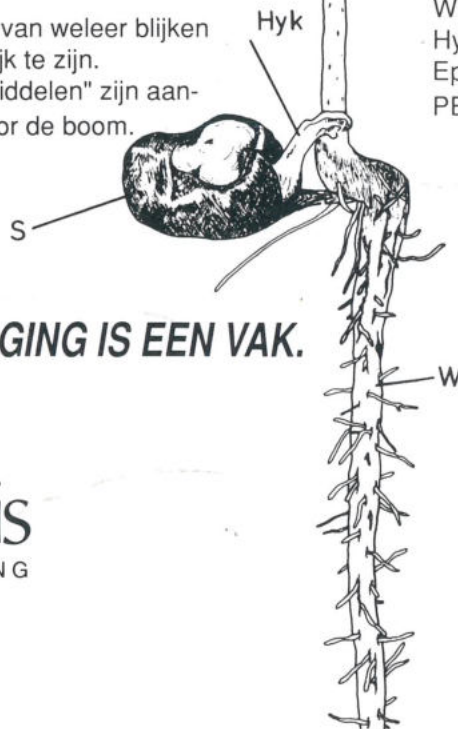
BOOMVERZORGING

In anatomie en biologie van bomen worden bijna dagelijks nieuwe ontdekkingen gedaan.

Dit heeft ook gevolgen voor de toepassing van technieken.

- De werkmethoden van weleer blijken vaak zeer schadelijk te zijn.
- Zgn. "wondafdekmiddelen" zijn aantoonbaar slecht voor de boom.

S = zaad
W = wortel
Hyk = hypokotyl
EpK = epikotyl
PBL = primair blad

BOOMVERZORGING IS EEN VAK.

Pius Floris
BOOMVERZORGING

Baarzenstraat 17
5262 GD Vught
Tel.: 073 - 56 72 35
Fax.: 073 - 56 94 35

Afb.: Bau und Leben der Bäume
(Braun)